

**A gyermek meghallgatását érintő kérdések és az ítélőképesség a
Brüsszel IIb rendelet 21. cikke és a Ptk. 4:171. § (4) bekezdése
fényében**

Kézirat lezárásának dátuma: 2024.04.05.

Jelen dolgozat elkészítéséhez szükség volt idegennyelvű (elsősorban angol nyelvű) források felhasználására. Így annak érdekében, hogy minél pontosabb fordítást, fogalmakat kapjak a DeepL fordítóprogram szolgált segítségével a dolgozat bizonyos részeinek elkészítéséhez.

TARTALOMJEGYZÉK

1. A GYERMEK MINT VÉDENDŐ ÉRTÉK.....	3
1.1. <i>GYERMEKET VÉDŐ SZABÁLYOZÁSOK ÁTTEKINTÉSE A GYERMEK LEGFŐBB ÉRDEKE TEKINTETÉBEN.....</i>	<i>4</i>
1.2. <i>A GYERMEK VÉLEMÉNYNYILVÁNÍTÁSI JOGA ÉS MEGHALLGATÁSA</i>	<i>7</i>
2. AZ ÍTÉLŐKÉPESSÉG KÉRDÉSE A HAZAI SZABÁLYOZÁSBAN	10
2.1. <i>A GYERMEK VÉLEMÉNYÉNEK KIFEJEZÉSÉHEZ VALÓDI ÉS TÉNYLEGES LEHETŐSÉG BIZTOSÍTÁSA, AVAGY A PTK. MÓDOSÍTÁSA</i>	<i>12</i>
2.2. <i>A BÍRÓK ÉRTESÍTÉSI KÖTELEZETTSÉGE.....</i>	<i>14</i>
3. KORSZERŰ GYERMEKJOGI SZEMLÉLET	16
3.1. <i>A GYERMEK FEJLŐDŐ, KIBONTAKOZÓ KÉPESSÉGEI – EVOLVING CAPACITIES</i>	<i>16</i>
3.2. <i>A GYERMEK FEJLŐDŐ KÉPESSÉGEINEK FOGALMA ÖSSZEVEETVE A GYERMEKJOGI EGYEZMÉNY 12. CIKKÉVEL</i>	<i>18</i>
4. ELLENTMONDÁSOK ÉS FOGALMI ÖSSZEÜTKÖZÉSEK.....	19
5. A GYERMEK ELJÁRÁSBAN VALÓ RÉSZVÉTELE, A GYERMEKEKNEK SZÓLÓ ÉRTESÍTŐ LEVÉL MEGKÜLDÉSÉNEK MENETE	20
5.1. <i>AZ ÍTÉLŐKÉPESSÉG KÉRDÉSKÖRE A GYERMEK MEGHALLGATÁSA, VÉLEMÉNYÉNEK FIGYELEMBEVÉTELE, ILLETVE A PTK. 4:171. § (4) BEKEZDÉSE TEKINTETÉBEN.....</i>	<i>23</i>
5.2. <i>KI HALLGASSA MEG A GYERMEKET?</i>	<i>24</i>
5.3. <i>BÍRÓ VAGY SZAKÉRTŐ ÁLTALI GYERMEKMEGHALLGATÁS, A BÍRÓK FOLYAMATOS KÉPZÉSÉNEK ALAPJAI ÉS ANNAK INDOKOLTSÁGA</i>	<i>24</i>
5.4. <i>MI ALAPJÁN DÖNTENEK A BÍRÓK A GYERMEK MEGHALLGATÁSA, ÍTÉLŐKÉPESSÉGE KÉRDÉSÉBEN.....</i>	<i>29</i>
6. KONKLÚZIÓ	33

BEVEZETÉS

Jelen dolgozatot a 2022. augusztusában hatályba lépett Brüsszel IIb rendelet, azon belül is a 21. cikke ihlette, aminek következtében került sor a Polgári Törvénykönyv módosítására. Mind a Rendelet 21. cikke mind a Ptk. 4:171. § (4) bekezdése a gyermekek véleménynyilvánítási jogát kívánja biztosítani a szülői felügyelet gyakorlásának rendezése körében. A dolgozat először a gyermek szerepét, helyzetét mutatja be a családban, illetve az őt érintő eljárásokban különböző egyezmények, uniós szabályozások fényében. Ezt követően tér ki a Brüsszel IIb rendeletre, illetve a Ptk. átdolgozására, ahol az egyik központi szerepet a gyermekeknek címzett értesítő levelek kapják, ami egy teljesen újszerű szabályozás, így annak érdekében, hogy pontos információk álljanak rendelkezésre a tekintetben, hogy a gyakorlatban ez hogyan valósul meg, 2023. november – 2024. március között kutatást folytattam a Pesti Központi Kerületi Bíróságon. A dolgozat jelentős része felöleli a hazai, uniós, illetve nemzetközi fogalmak értelmezését, azok egymással való összevetését, eltéréseit, ellentmondásait és az ezekből adódó problémákat. Majd mindezek fényében kerül sor annak bemutatására, hogy ki, hogyan, mi alapján hallgatja meg a gyermeket és véleményét hogyan, mennyiben veszik figyelembe.

1. A GYERMEK MINT VÉDENDŐ ÉRTÉK

A gyermek – ideális esetben – családban születik és nevelkedik. A család egy közösség, melyben a családtagoknak összhangban kell együttműködniük, de nem hagyható figyelmen kívül az egyén érdeke. Amennyiben ebben a közösségben bármely egyén sérelmet szenved az kihatással lesz a közösség többi tagjára. Előfordulhat a családjog területén, hogy az individuum háttérbe szorul a jog által védelt családdal szemben.¹ Az Alaptörvény L) cikke kimondja az első bekezdésben, hogy „a családi kapcsolatok alapja a házasság, illetve a szülő-gyermek viszony.”² Az Alaptörvény XVI. cikkéből azt is kiolvashatjuk, hogy a „gyermeknek joga van a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz,”³ illetve, hogy „a szülők kötelesek kiskorú gyermekükről gondoskodni.”⁴ Amennyiben az egyén(ek) – jelen esetben pontosítsuk ezt a házastárs(ak)ra – sérelmet szenvednek, elhatározhatják házasságuk felbontását, ami korábban a családi közösség alapjait teremtette

¹ FÁBIÁN Ferenc – SZÜRÖSNÉ TAKÁCS Andrea (szerk.): *Előadásvázlatok a családjog köréből*. Budapest, Patrocínium, 2016. 21.

² Magyarország Alaptörvénye L) cikk, (1) bekezdés.

³ Uo. XVI. cikk, (1) bekezdés.

⁴ Uo. XVI. cikk, (3) bekezdés.

meg. A házasság felbontása sem vonhatja maga után a gyermek érdekeinek, alapvető jogainak csorbulását.

A gyermek, mind korából, mind helyzetéből adódóan kiszolgáltatott helyzetben van, ezért szükséges érdekeire és jogaira fokozott védelmet fordítani. Tekintettel arra, hogy családi kapcsolataiban ő tölti be a gyengébb fél szerepét, azt is mondhatjuk, hogy gyermekek érdekei elsőbbséget élvező érdekek, melyek érvényesülését, védelmét elsősorban a család, ennek hiányában pedig az állam köteles biztosítani.⁵ Az államnak a XXI. században már nem elegendő tartózkodnia, hanem tevőleges kötelezettség is terheli a gyermeki jogok terén.⁶

Az emberi jogokat a gyermekek számára is biztosítani kell, még hozzá fokozott védelemmel, tekintettel arra, hogy a gyermekek kevésbé képesek érvényre juttatni érdekeiket. Azért különleges a természete a gyermeki jogoknak, mert amellet, hogy a gyermeket minden alapvető jog megilleti, ehhez még különleges oltalom is társul.⁷

1.1. GYERMEKET VÉDŐ SZABÁLYOZÁSOK ÁTTEKINTÉSE A GYERMEK LEGFŐBB ÉRDEKE TEKINTETÉBEN

A Gyermek Jogairól szóló 1989-es New Yorki Egyezmény (továbbiakban: Gyermekjogi Egyezmény) az első átfogó nemzetközi egyezmény, ami kifejezetten a gyermekek jogaival, védelmével foglalkozik, amit Magyarország az 1991. évi LXIV. törvénnyel⁸ hirdetett ki. A Gyermekjogi Egyezmény 3. cikke tartalmazza a gyermek legfőbb érdekét vagy a gyermek mindenek felett álló érdekét – *the child's best interest*, amelyet úgy kell értelmeznünk, hogy olyan körülményeket kell biztosítani a gyermek számára, ami az adott helyzetben a gyermek érdekét a legjobban érvényre tudja juttatni.⁹ Ugyan a legtöbb ország családjogi szabályozásában megjelenik ezen alapelv, de ennek érvényre juttatása konkrét helyzetekben már nem olyan egyértelmű.¹⁰ Az alapelv célja, hogy a gyermeki jogok mind a jogalkotás terén, mind az eljárások során érvényesülni tudjanak.¹¹ A gyermek legfőbb érdeke először az 1959. évi

⁵ FÁBIÁN – SZÜRÖSNÉ TAKÁCS i.m. 23.

⁶ FILÓ Erika – KATONÁNÉ PEHR Erika (szerk.): *Gyermeki jogok, szülői felelősség és gyermekvédelem*. 2. aktualizált kiadás. Budapest, ORAC, 2022. 27.

⁷ FILÓ – KATONÁNÉ PEHR i.m. 28.

⁸ A Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről szóló 1991. évi LXIV. törvény.

⁹ Gyermekjogi Egyezmény 12. cikk.

¹⁰ BOROS Zsuzsa: A gyermek jogai és legfőbb érdeke - az Európa Tanács szakbizottsága vizsgálatának tükrében, *Családi Jog* 2022/1., 35.

¹¹ FILÓ – KATONÁNÉ PEHR i.m. 42.

Gyermekjogi Nyilatkozatban¹² jelent meg.¹³ Ellentétben a későbbi Gyermekjogi Egyezményrel a Gyermekjogi Nyilatkozat kiemeli, hogy a gyermeket testi és szellemi éretlenségére tekintettel különleges jogi védelem illeti meg születés előtt és azt követően is.¹⁴ Három szempontot emelhetünk ki a Gyermekjogi Egyezmény 3. cikke, azaz a gyermek legfőbb érdeke tekintetében. Az első, hogy ezen alapelv alanyi jog, tehát különböző érdekek ütközése esetén a gyermek joga elsődlegességet élvez egy adott döntés meghozatalakor. Másodszor magában foglal egy értelmezési kérdést, miszerint, ha egy adott rendelkezés többféleképpen is értelmezhető, akkor aszerint kell értelmezni, hogy az a gyermek érdekét szolgálja. Harmadszor pedig eljárásjogi szabály is, amennyiben egy adott döntés meghozatala kihatással lesz a gyermekre, a gyermek legfőbb érdekének szem előtt tartásával kell azt a döntést meghozni.¹⁵ Ahhoz, hogy ezek érvényesüljenek a gyakorlatban, garanciális szabályokra van szükség, mint például, hogy egy adott döntés indokolásából egyértelműen ki kell tűnnie, hogy a gyermek jogait mennyiben és hogyan vették figyelembe, miként tartották tiszteletben azokat.¹⁶

Az, hogy mit értünk a gyermek legfőbb érdeke alatt nem határozható meg szigorú keretek között. Ennek az az oka, hogy ez egy számtalan összetevőből álló fogalom, melyet meghatároz minden esetben az adott gyermek, az őt körülvevő körülmények, helyzetek.¹⁷ A gyermek legfőbb érdeke külső és belső hatásoknak is egyaránt ki van téve, amelyek folyamatosan és akár meglehetősen gyorsan változnak, ahogyan a gyermek fejlődik.¹⁸ Ugyan nincsen konkrét definíció, hogy mit is értünk a gyermek legfőbb érdeke alatt de a Gyermekjogi Bizottság által készített 14. számú átfogó kommentár (továbbiakban: átfogó kommentár) több elemet is kiemel, hozzátéve, hogy ezek között az elemek között nincsen hierarchia és hogy ezeknek a felsorolása nem véges.¹⁹ Ide sorolja például a gyermek álláspontját, személyiségét, a családi környezet megőrzését, családi kapcsolatok fenntartását, a gyermek gondozását, védelmét, biztonságát, sebezhetőségét továbbá az egészséghez, oktatáshoz való jogát.²⁰ Az átfogó kommentár kitér külön a gyermek álláspontjára, véleményére, miszerint amennyiben mellőzik

¹² Gyermekjogi nyilatkozat (Un declaration on the rights of the child, 20. November 1959.).

¹³ FILÓ – KATONÁNE PEHR i.m. 42.

¹⁴ Gyermekjogi nyilatkozat (Un declaration on the rights of the child, 20. November 1959.) 3. preambulum bekezdés.

¹⁵ FILÓ – KATONÁNE PEHR i.m. 38-44.

¹⁶ Uo. 44.

¹⁷ CRC/C/GC/14: Committee on the Rights of the Children: General comment No. 14 (2013) *on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration* (art. 3, para. 1) – (továbbiakban: átfogó kommentár): IV. A. 3. 32.

¹⁸ SZEIBERT Orsolya: Joghatósági rendelkezések és a gyermek legfőbb érdeke a Brüsszel IIa és Brüsszel IIb rendeletben – a Gyermekjogi Egyezmény követelményeinek tükrében, *Iustum Aequum Salutare* XIX. 2023.3. 76.

¹⁹ Átfogó kommentár: V. A. 50.

²⁰ Ibid. V. A. 1. (a)-(g).

a gyermek véleményének figyelembevételét egy határozat meghozatala során vagy véleményének nem szentelnek az életkorának, érettségének megfelelő súlyt, azzal megsértik a gyermek legfőbb érdekeinek érvényesülését.²¹ A gyermek elsődleges érdeke, mint fogalom azt hivatott szolgálni, hogy a Gyermekjogi Egyezményben elismert jogokat hatékonyan lehessen gyakorolni mivel minden egyes gyermekjogot ezzel összhangban kell értelmezni.²²

A gyermekek elsődleges érdekeinek védelmezésére, jogaik gyakorlásának biztosítására jött létre az Európa Tanács keretein belül a gyermekek jogaival és legfőbb érdekeivel foglalkozó szakértői bizottság. A Bizottság feladata megvizsgálni, hogy a nemzeti hatóságok hogyan védik a gyermek elsődleges érdekét a nemzeti eljárásokban a szülői felelősség, a gyermek gondozásba vétele körében. A megbízatás célja, hogy a Bizottság által készített tanulmányok iránymutatásként szolgáljanak.²³ Az elmúlt 50 év távlatából jól látszódik, hogy egyre több a különválás olyan párok esetében, akiknek egy vagy több kiskorú gyermekük van, ezáltal szükségessé vált új jogi eszközök megalkotása.²⁴ Így született meg 2021-ben szülői különválással kapcsolatban a *Feasibility study on a legal instrument on the protection of the best interests of the child in situations of parental separation*, amely a gyermek elsődleges érdekének védelméről szóló jogi eszközökkel foglalkozik. A tanulmány egyik célja a gyermekbarát igazságszolgáltatás előmozdítása, aminek megvalósulása érdekében biztosítani kell, hogy a gyermek jogai, elsődleges érdekei álljanak ténylegesen a középpontban a szülői különválást követő bírósági eljárások során.²⁵ A célok elérése érdekében szükséges, sőt elengedhetetlen a gyermek döntéshozatalba való bevonása.²⁶ Nem csak azt kell lehetővé tenni a gyermekek számára, hogy véleményüket kifejtthessék valamennyi őket érintő ügyben, hanem azt is, hogy nézeteik életkoruknak és érettségüknek megfelelő súlyt kapjanak.²⁷ Érdeemes még azonban kiemelni, hogy az Európa Tanács úgy dolgoz ki különböző támogató eszközöket a gyermekek legfőbb érdekeinek érvényesülése érdekében a szülők különválása körében, hogy ennek folyamán a gyermekek véleményét is figyelembe veszi, így például a Gyermekjogi Osztályuk is rendszeresen bevon gyermekeket munkájába. Egyebekben az Európa Tanács együttműködési megállapodást kötött a Hintalovon Alapítvánnyal – 2015-ben

²¹ Átfogó kommentár: V. A. 1. (a) 53.

²² Ibid. I. A. 4.

²³ Committee of experts on the rights and the best interests of the child in parental separation and in care proceedings (CJ/ENF-ISE) bit.ly/3ML0706

²⁴ Nuala MOLE and Blandine MALLEVAEY: *Feasibility study on a legal instrument on the protection of the best interests of the child in situations of parental separation*. Council of Europe, July 2021.: Executive summary page 5.

²⁵ Ibid. 4) 11-12. point.

²⁶ MOLE and MALLEVAEY op. cit. 4) 13. point.

²⁷ Ibid. 4) 14. point.

alakult szervezet, ami a gyermekek érdekeinek védelmével foglalkozik – aminek keretében megbízta az Alapítványt, hogy módszertani ajánlást dolgozzon ki, hogyan lehet a gyermekeket bevonni a munkafolyamatokba véleményük megismerése érdekében.²⁸

1.2. A GYERMEK VÉLEMÉNYNYILVÁNÍTÁSI JOGA ÉS MEGHALLGATÁSA

A Gyermekek jogi Egyezmény alapelvei között jelen dolgozat témáját tekintve kiemelendő továbbá a gyermek eljárásban való részvétele, a gyermek meghallgatása, amit a Gyermekek jogi Egyezmény 12. cikke deklarál, miszerint a részes államok minden ítélőképessége birtokában lévő gyermeknek biztosítják azt a jogot, hogy véleményét kinyilváníthassa minden őt érintő kérdésben. Véleményüket pedig korukra, érettségi fokukra tekintettel kell figyelembe venni.²⁹ A 12. cikknek megfelelően továbbá a részes államoknak bármely olyan eljárásban, amelyben a gyermek érdekelt, legyen az akár közigazgatási, akár bírói eljárás, lehetőséget kell teremteni a gyermek meghallgatására, melyre sor kerülhet mind közvetlenül, mind pedig képviselő közreműködése által.³⁰ Az Egyezményben az eljárásban való részvétel jog és nem kötelezettség, a gyermek meghallgatása akkor célszerű, ha ez valóban a gyermek érdekében áll, ő maga igényli az eljárásban való részvételt, továbbá a döntés meghozatalához ez feltétlenül szükséges. Jól látható, hogy az Egyezmény nem tesz említést korhatárról, csak az ítélőképességet és az érettségi fokot említi. Emiatt egyes részes államok között nagyfokú eltérések láthatók a gyermek meghallgatása tekintetében.³¹ A Gyermekek jogi Egyezmény 12. cikkét, vagyis a gyermek meghallgatáshoz fűződő jogát a Gyermekek jogi Bizottság az alapelvek közé sorolta a megkülönböztetés tilalma, a gyermek legfőbb érdeke és a gyermek élethez, életben maradáshoz és fejlődéshez való joga mellett.³²

Az Alapjogi Charta 24. cikke tartalmazza a gyermek jogait. Az első bekezdésben olvashatjuk, hogy: „A gyermekek véleményüket szabadon kifejezhetik. Az őket érintő ügyekben véleményüket életkoruknak és érettségüknek megfelelően figyelembe kell venni.”³³ Itt is megjelenik a gyermekek oldalán egyfajta jogosultság, mely szerint véleményüket kifejezhetik az őket érintő kérdésekben, továbbá hasonlóan a Gyermekek jogi Egyezményhez, az Alapjogi Charta sem húz életkori határt, hogy a gyermek mikortól fejezheti ki szabadon

²⁸ A Hintalovon Alapítvány az Európa Tanács hivatalos partnere lett, 2021.11.15. bit.ly/4e1230E

²⁹ Gyermekek jogi Egyezmény 12. cikk. 1. pont.

³⁰ Uo. 12. cikk. 2. pont.

³¹ FILÓ – KATONÁNÉ PEHR i.m. 45-46.

³² CRC/C/GC/12: Committee on the Rights of the Child, General Comment No. 12 - The right of the child to be heard, 20 July 2009. 2. point.

³³ Az Európai Unió Alapjogi Chartája (továbbiakban: Alapjogi Charta) 24. cikk (1) bekezdés.

véleményét mert ez minden gyermeket megillet. Az már egy másik kérdés, hogy a véleményüket hogyan és mennyiben fogják figyelembe venni az őket érintő ügyekben, de az kiemелendő, hogy a lehetőséget valamennyi gyermeknek biztosítani kell.

Az Európa Tanács a gyermek jogainak gyakorlásáról szóló 1996-os egyezményében még a gyermek eljárásjogi jogosultságaként jelenik meg a gyermeket megillető értesítés, mely magában foglalja a tájékoztatást arról, hogy kinyilváníthatja véleményét, kifejtheti álláspontját,³⁴ míg később a Brüsszel IIb rendeletben már nem csak jog, de a bírói oldalról egyben kötelezettséggként jelenik meg.

A házassági és szülői felelősségi ügyekben a joghatóságról, a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint a gyermekek jogellenes külföldre viteléről szóló, a Tanács (EU) 2019/1111 rendelete (Továbbiakban: Brüsszel IIb rendelet) váltotta fel a Brüsszel IIa rendeletet (2201/2003/EK). A Brüsszel IIa rendelet egy jól működő eszköz volt, mely nagyban hozzájárult a határon átnyúló jogviták rendezéséhez, ám a mindennapi élet változásainak következtében szükségessé vált annak átdolgozása.³⁵ A Bizottság 2014. áprilisában jelentést készített a Tanácsnak és az Európai Parlamentnek, melyben megfogalmazta kételyeit az akkor hatályban lévő rendelettel kapcsolatban,³⁶ majd 2016 júniusában kompromisszumos javaslatot tett a felülvizsgálatára.³⁷ Az átdolgozás két jelentős cél fényében született meg. Ennek keretében az új szabályozás törekszik az eddigieknél is jobban elmélyíteni a tagállamok közötti együttműködést, továbbá a gyermekek elsődleges érdekeinek érvényre juttatását biztosítani. A tagállamok közötti együttműködés megszilárdítása érdekében tett újítások között az egyik legjelentősebb az exequatur eljárás eltörlése, azaz a szülői felelősség körében hozott határozatok külön eljárás lefolytatása nélkül végrehajthatók. A Rendelet a gyermekek oldalán igyekszik minél fokozottabb védelmet biztosítani számukra, érdekeiket minden őket érintő eljárás során a középpontba helyezni. A Brüsszel IIb rendelet megszületése következtében szükségessé vált a hazai jogszabályok megvizsgálása, átdolgozása, hogy a Rendeletben foglalt kötelezettségnek Magyarország eleget tudjon tenni. A gyermekek érdekeinek érvényesülésén belül a véleménynyilvánításhoz való jog szabályozása, kiterjesztése kapta a legnagyobb

³⁴ FILÓ – KATONÁNE PEHR i.m. 46.

³⁵ Brüsszel IIb rendelet (1) preambulum bekezdés.

³⁶ Európai Bizottság: A bizottság jelentése a tanácsnak, az európai parlamentnek és az európai gazdasági és szociális bizottságnak, a házassági ügyekben és a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, illetve az 1347/2000/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről szóló, 2003. november 27-i 2201/2003/EK tanácsi rendelet alkalmazásáról, Brüsszel, 2014.4.15. bit.ly/3IQCNME

³⁷ Az Európai Unió Tanácsa: Javaslat – A Tanács rendelete a házassági ügyekben és a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint a gyermekek jogellenes külföldre viteléről (átdolgozás) – Általános megközelítés, Brüsszel, 2018. november 30. bit.ly/4gs62Fd

szerepet,³⁸ hiszen a Brüsszel IIb rendelet a 21. cikkében kinyilvánítja, hogy a tagállamok bíróságainak biztosítaniuk kell, hogy az ítélőképesége birtokában lévő gyermek valódi és tényleges lehetőséget kapjon, hogy véleményét kifejezhesse,³⁹ addig az elődje a gyermek véleménynyilvánításhoz fűződő jogát csak a jogellenes gyermekelviteli ügyek esetében biztosította.⁴⁰ Az Unió célul tűzte ki maga elé egy szabadságon, biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség megteremtését, fenntartását és fejlesztését, melynek érdekében meg kell erősíteni a jogi eljárások során a személyeket – különösen a gyermekeket – megillető jogokat.⁴¹ E Rendelet hatálya alá kell tartoznia a szülői felelősségre vonatkozó valamennyi határozatnak, beleértve a gyermek védelmére vonatkozó intézkedéseket is, függetlenül attól, hogy azok házassági jogi eljáráshoz vagy más eljáráshoz kapcsolódnak annak érdekében, hogy minden gyermeknek egyenlőséget lehessen biztosítani.⁴² E rendelkezés bevezetése meglehetősen indokolt volt, tekintve, hogy a hagyományos családmóddal átalakulása zajlik és a házasságon kívül született gyermekek száma az elmúlt két évtizedben csaknem minden tagállamban jelentős mértékben megnövekedett.⁴³

A Brüsszel IIb rendelet több cikke is a gyermek legfőbb érdekének szem előtt tartásával került megfogalmazásra.⁴⁴ A 19. preambulum bekezdés kimondja, hogy a gyermek legfőbb érdekét az Alapjogi Charta és a Gyermekjogi egyezmény fényében kell értelmezni.⁴⁵ Mind az Alapjogi Charta 24. cikkének (1) bekezdésével összhangban, mind a Gyermekjogi Egyezmény 12. cikkére tekintettel e Rendeletben is központi szerepet játszik annak biztosítása, hogy a gyermekek véleményüket szabadon kifejezhessék. Az azonban kiemelendő, hogy a gyermek meghallgatásához fűződő joga kizárólagosan jog és nem kötelezettség. A Brüsszel IIb rendelet azt, hogy a gyermeket ki és hogyan fogja meghallgatni nem szabályozza, arra a tagállamok nemzeti joga lesz az irányadó.⁴⁶ Mindezekből következik, hogy a gyermek meghallgatásának megfelelő módszeréről az eljáró bíróság fog dönteni, így egy határozat elismerését nem lehet kizárólag azzal az indokkal megtagadni, hogy az eredetileg eljáró bíróság más módszert használt a gyermek meghallgatásához, mint amelyet az elismerés helye szerinti tagállam

³⁸ KURUCZ Mária: A Brüsszel IIa Rendelet átdolgozásának fő irányai, *Iustum Aequum Salutare* XIX. 2023.3. 23-24.

³⁹ Brüsszel IIb rendelet 21. cikk.

⁴⁰ Brüsszel IIa rendelet 11. cikk (2) bekezdés.

⁴¹ Brüsszel IIb rendelet (3) preambulumbekezdés.

⁴² Uo. (7) preambulumbekezdés.

⁴³ bit.ly/3IQCNE

⁴⁴ SZEIBERT Orsolya: Joghatósági rendelkezések és a gyermek legfőbb érdeke a Brüsszel IIa és Brüsszel IIb rendeletben – a Gyermekjogi Egyezmény követelményeinek tükrében, *Iustum Aequum Salutare* XIX. 2023.3. 77.

⁴⁵ Brüsszel IIb rendelet (19) preambulum bekezdés.

⁴⁶ Uo. (39) preambulumbekezdés.

bírósága alkalmazna, tekintve, hogy e Rendelet a meghallgatás módszerének megválasztását a tagállamok nemzeti jogára bízta.

A preambulum szövege mellett a Brüsszel IIb rendelet a 21. cikkében is hangsúlyosan kinyilvánítja, hogy a tagállamok bíróságainak valódi és tényleges lehetőséget kell biztosítaniuk az ítélőképessége birtokában lévő gyermeknek, hogy véleményét szabadon kifejezhesse az őt érintő eljárásokban, továbbá, hogy a gyermek véleményét korára és érettségi fokára tekintettel kell megfelelően figyelembe venni.

2. AZ ÍTÉLŐKÉPESSÉG KÉRDÉSE A HAZAI SZABÁLYOZÁSBAN

Amint az már feljebb említésre került a Brüsszel IIb rendelet 21. cikke kimondja, hogy minden ítélőképessége birtokában lévő gyermeknek valódi és tényleges lehetőséget kell biztosítani arra, hogy véleményét kifejezhesse,⁴⁷ ám itt fogalmi zavar adódhat a fordításból. Míg a magyar fordítás ítélőképességet említ, addig az eredeti szöveg a következőképpen van megfogalmazva: „the child who is capable of forming his or her own views”⁴⁸ – ami, annyit tesz, hogy a gyermek, aki véleményformálásra képes, annak lehetőséget kell biztosítani arra, hogy véleményét kifejezhesse.⁴⁹ Láthatjuk, hogy a két fogalom nem fedi egymást, a magyar megfogalmazás egyfajta megszorító értelmezést alkalmaz, amely leszűkíti a személyi hatály körét. A gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról szóló 149/1997. (IX. 10.) Kormányrendelet (továbbiakban: Gyer.) 2.§ (a) pontja pontos megfogalmazást ad arról, hogy kit is tekint ítélőképesség birtokában lévő gyermeknek. Eszerint „az ítélőképessége birtokában lévő gyermek az a kiskorú, aki életkorának és értelmi, érzelmi fejlettségének megfelelően képes – meghallgatása során – az őt érintő tények és döntések lényegi tartalmát megérteni, várható következményeit belátni.”⁵⁰ Ha összevetjük ezt a fogalmat a véleményalkotásra képes gyermek meghatározásával, láthatjuk, hogy a magyar szabályozás egyfajta többlet kötelezettséget állít a gyermekekkel szemben.

A Brüsszel IIb rendelet a Gyermekjogi Egyezmény 12. cikkének szövegéből merített ihletet, és vette át ugyanazon meghatározást, sőt a Gyermekjogi Bizottság külön-külön magyarázatot ad ezen alapelv minden egyes eleméről. A véleményformálásra képes gyermek kifejezést tágan

⁴⁷ Brüsszel IIb 21. cikk.

⁴⁸ Uo. 21. cikk.

⁴⁹ MOLNÁR Sarolta: Brüsszel IIb Rendelet: A Gyermek Érdeke Elsődlegességének Érvényesülése – Különös Figyelemmel A Meghallgatásra, *Iustum Aequum Salutare*, XIX. 2023/3. 32.

⁵⁰ A gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról szóló 149/1997. (IX. 10.) Kormányrendelet (Továbbiakban: Gyer.) 2. § a) pont.

kell értelmezni, a tagállamoknak abból kell kiindulniuk, hogy a gyermek képes saját véleményének kifejezésére. A tag értelemezést az is alátámasztja, hogy a Gyermekjogi Egyezmény nem határoz meg alsó korhatárt, amelytől véleményformálásra képesnek tekinthető egy gyermek. A Gyermekjogi Bizottság azt is kiemeli, hogy kutatások bizonyítják miszerint a gyermek meglehetősen fiatal korától képes véleményformálásra még abban az esetben is, ha ezt verbálisan nem képes kifejezni. Ennek következtében el kell ismerni a kommunikáció nonverbális formáit is, például a testbeszédet, arckifejezést, rajzolást, festést. Elegendő, ha a gyermek képes megfelelően kialakítania saját véleményét az őt érintő üggyel kapcsolatban, nem kell, hogy annak minden aspektusát átlássa és átfogó ismeretekkel rendelkezzen arról.⁵¹ Márpedig, ha ezt összevetjük a Gyer. 2. § (a) pontjában megfogalmazott ítélőképesség birtokában lévő gyermek definíciójával, utóbbiból arra lehet következtetni, hogy elvárják a gyermektől, hogy a körülötte folyó, őt érintő ügyet és annak következményeit átlássa.

A lefordított és az eredeti fogalom között érezhető némi disszonancia, de abban mindenféleképpen megegyeznek, hogy egyik sem állít életkori minimumot a meghallgatáshoz. A Brüsszel IIb rendelet 21. cikke nagyon hasonló a Gyermekjogi Egyezmény 12. cikkéhez, ami a gyermek meghallgatását sem korhoz, sem pedig érettségi fokhoz nem köti. Ezen kritériumok majd csak a gyermek véleményének értékelése, figyelembevételének súlyozása során kerülnek előtérbe.⁵² A 2019.11.298 sz. BH kimondja, hogy az ítélőképességet minden esetben egyedileg kell vizsgálni és az életkor semmilyen körülmények között nem lehet döntő tényező.⁵³ Minden életkori határ kirekesztéssel járhat, példának okaként minden olyan gyermek esetében, akik nem érik el az adott életkort a meghallgatásukhoz, pedig rendelkeznek a véleményük kifejezéséhez szükséges képességekkel. A Gyermekjogi Egyezmény megköveteli, hogy a gyermek meghallgatása körében a gyermek kibontakozó képességeire legyenek figyelemmel az eljáró szervek, személyek. A merev életkori határok kifejezetten ellentétben állnak a gyermek meghallgatása körében védelmezett gyermekjogi szemlélettel. Az ítélőképességet számos esetben életkorhoz kapcsolják, ami megint csak nem segíti elő, hogy a gyermekek meghallgatása minél szélesebb körben tudjon érvényesülni.⁵⁴ Az életkori szemlélet természetesen tagállamokként eltérő lehet. Van, ahol kötelezővé teszik a gyermek meghallgatását, némely tagállam konkrét életkorhoz, érettséghez köti azt. A tagállamok

⁵¹ CRC/C/GC/12: Committee on the Rights of the Child, General Comment No. 12 - The right of the child to be heard, 20 July 2009. 20-21. point.

⁵² MOLNÁR Sarolta: Brüsszel IIb Rendelet: A Gyermek Érdeke Elsődlegességének Érvényesülése – Különös Figyelemmel A Meghallgatásra, *Iustum Aequum Salutare*, XIX. 2023/3. 33.

⁵³ 2019.11.298 BH.

⁵⁴ SZEIBERT Orsolya: A gyermek meghallgatása/véleménye, a gyermektartás, az élettárs szülők helyzete és az ötéves Ptk. - vitatható gyakorlatok, *Családi Jog*, 2019/3., 3.

többsége a tíz-tizenöt év közötti korosztályt tekinti megfelelően érettnak ahhoz, hogy meghallgassák, de ez nem jelenti azt, hogy ne biztosítanának lehetőséget fiatalabb gyermekeknek véleményük kifejtésére, amennyiben elég érettnak bizonyulnak a meghallgatásukhoz.⁵⁵

Ádámkó Viktória kutatást folytatott az ítélőképesség birtokában lévő gyermek meghallgatása körében. Úgy gondolta, hogy az érintettek megkérdezése nélkül nem vonható le érdemi tanulság, ezért egy kérdőív segítségével feltérképezte mind a gyermekek, mind a felnőttek véleményét arról, hogy mit gondolnak, hány éves kortól rendelkezik egy gyermek ítélőképességgel ahhoz, hogy gyermekelhelyezés során meghallgassák. A felmérésen összesen hetvennégy diák és száztizenhárom felnőtt vett részt, a felnőttek közül ötvennégynek van gyermeke. Érdekes, hogy míg a tizenkét éves gyermekek többsége a tizenkettedik, illetve tizennegyedik életévét jelölték meg, és egy szavazatot sem adtak a tízéves korosztálynak, addig a tizennegyedik életévét betöltött gyermekek közül 20 százalékkal többen gondolták azt, hogy akár a tízéves gyermeknek is biztosítani kellene a lehetőséget meghallgatására, de a válaszok többsége esetében is a tizenkettedik és tizennegyedik életév bírt jelentőséggel. Ettől eltérően a felnőttek 41%-a, azaz a gyermekekhez képest nagyobb hányad megfelelőnek tekinti a tizedik életévét. A felnőttek körében az egyéb válaszok között pedig az öt-nyolc éves korosztály is megjelent. Ezen eredmények alapján arra a következtetésre juthatunk, hogy a felnőttek, továbbá a tizennegyedik életévüket betöltött gyermekek is úgy gondolják a gyermekek meghallgatása már igen fiatal kortól is szükséges.⁵⁶

2.1. A GYERMEK VÉLEMÉNYÉNEK KIFEJEZÉSÉHEZ VALÓDI ÉS TÉNYLEGES LEHETŐSÉG BIZTOSÍTÁSA, AVAGY A PTK. MÓDOSÍTÁSA

Ahogy a nemzetközi egyezmények, uniós szabályozások a kezdetektől fogva kiemelt védelemben részesítik a gyermekeket, gyermekek jogait, úgy ezekre építve a Ptk. is törekszik a gyermeki jogok érvényesülését minél szélesebb körben biztosítani. Az új kibontakozó szabályozás a bíróság értesítési kötelezettsége körében – mely a gyermekek véleménynyilvánítási jogát igyekszik előmozdítani, kiszélesíteni – is a Ptk. Családjogi Könyvének egyik alapvető jelentőségű rendelkezésében gyökerezik, ami nem más, mint a

⁵⁵ Benedetta UBERTAZZI: The Child's right to be heard in the Brussels system. *European Papers*, Vol. 2, (2017) No 1, 65.

⁵⁶ ÁDÁMKÓ Viktória: Az ítélőképessége birtokában levő gyermek véleményének meghallgatása - különös tekintettel a gyermekelhelyezésre [1] *Családi Jog*, 2015/3., 10-11.

gyermek bevonása az őt érintő döntésekbe.⁵⁷ Ebben a körben a szülőknek minden olyan döntésről tájékoztatniuk kell a gyermeküket, ami őt érinti és ennek kapcsán kötelesek biztosítani valamennyi ítélőképesség birtokában lévő gyermekük számára, hogy véleményüket kifejezhessék továbbá azt, hogy véleményüket a szülők a gyermekek korára, érettségi fokára tekintettel fogják kellő súllyal figyelembe venni.⁵⁸

2022. augusztus 1-jével lépett hatályba az új Brüsszel IIb rendelet, amelynek köszönhetően került sor a Polgári Törvénykönyv módosítására, kiegészítésére. A Ptk. 4:171. § (4) bekezdésének átdolgozását, szerint „A bíróságnak az eljárása során – elháríthatatlan akadály esetét kivéve – mindkét szülőt meg kell hallgatnia és értesítenie kell az ítélőképessége birtokában lévő gyermeket a nyilatkozattétel lehetőségéről. Ha a gyermek a meghallgatását maga kéri, vagy ha azt a bíróság kérelem hiányában is indokoltnak tartja, a bíróság a gyermeket közvetlenül vagy szakértő útján meghallgatja.”⁵⁹ Láthatjuk, hogy a hazai szabályozás úgy kívánja megteremteni a valódi és tényleges lehetőséget arra, hogy a gyermek véleményét kifejezhesse, – ezzel eleget téve a Brüsszel IIb rendeletben foglaltaknak – hogy minden ítélőképesség birtokában lévő gyermeket a bíróságnak értesítenie kell arról, hogy joga van az őt érintő szülői felügyelet gyakorlása tárgyában nyilatkozatot tenni. Amíg a gyermeki oldalról a Ptk. 4:171. § (4) bekezdése jogot teremt, addig a bíróság oldalán egyfajta kötelezettség keletkezik. A Ptk. mellett átdolgozásra került továbbá a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény (Továbbiakban: Gyvtv.), ugyanezen kérdéskör tekintetében, miszerint az ítélőképessége birtokában lévő gyermeket tájékoztatni kell minden gyámügyi eljárásban, hogy véleményét kifejezheti.⁶⁰

Azonban érdemes kitérni arra, hogy a bíróság oldalán felmerülő értesítési kötelezettség, amely a gyermekek jogait, eljárásban való részvételüket kívánja erősíteni nem változtat a korábbi, a gyermek meghallgatását érintő szabályozáson.⁶¹ A Csjt.⁶² is rögzítette, hogy a gyermeket indokolt esetben meg kell hallgatni, továbbá abban az esetben is, ha ezt a gyermek maga kéri.⁶³ Látható, hogy mind a korábbi mind a jelenleg hatályos szabályozás szerint a bíróságnak kötelező a gyermeket meghallgatnia amennyiben azt a gyermek maga kéri, vagy

⁵⁷ WOPERA Zsuzsa: A gyermek véleményének megismerése és értesítésének aktuális kérdései a családjogi perekben, *Jogászvilág*, 2022. november 10. bit.ly/4a6UhAb

⁵⁸ Ptk. 4:148. §.

⁵⁹ Ptk. 4:171. § (4).

⁶⁰ A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény 128. § (1) bekezdés.

⁶¹ WOPERA Zsuzsa: A gyermek véleményének megismerése és értesítésének aktuális kérdései a családjogi perekben, *Jogászvilág*, 2022. november 10. bit.ly/4a6UhAb

⁶² A házasságról, a családról, a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény. (továbbiakban: Csjt.)

⁶³ Szeibert Orsolya, In: Gárdos Péter, Vékás Lajos (szerk.): Nagykomentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez, a Ptk. 4:171. §-ához, 2. a). 897-898.o.

amennyiben a bíróság a per körülményeire tekintettel ezt indokoltnak tartja.⁶⁴ Az értesítési kötelezettség megjelenése tehát nem a gyermek minden körülmények közötti meghallgatását rendeli el, hanem igyekszik megteremteni a valódi és tényleges lehetőségét annak, hogy valamennyi gyermek, amennyiben szeretné, kifejtthesse véleményét, melyet az a garanciális szabály biztosít, hogy a bíróság minden ítélőképesség birtokában lévő gyermeket erről a jogáról előzetesen értesít.⁶⁵ Az értesítési kötelezettség bevezetése a gyermekbarát igazságszolgáltatás egyik alappillére.⁶⁶

2.2. A BÍRÓK ÉRTEŚÍTÉSI KÖTELEZETTSÉGE

A bíróságnak tehát 2022. augusztusától kötelezettsége levélben értesíteni a gyermeket arról, hogy lehetősége van véleményét kifejezni az őt érintő gyermekelhelyezési eljárással kapcsolatosan. A bíróság a szülőket is értesíti arról, hogy a gyermek e kérdésben levelet fog kapni, és e levél kapcsán a szülőket együttműködési és tájékoztatási kötelezettség terheli, azaz szükséges, hogy a gyermekkel megtárgyalják ő maga mit szeretne, továbbá a szülőknek is a gyermek tudomására kell hozniuk, hogy lehetősége van véleményét bíróság előtt kifejezni.⁶⁷ A szabályozás abban a tekintetben rugalmas, hogy a bíróságra bízva, az elsőfokú eljárás mely szakaszában értesíti a gyermeket véleménynyilvánítási lehetőségéről. Érdekes lehet a levelet azután megküldeni a gyermeknek, miután a szülők már megtették nyilatkozataikat, mert jelentős információkkal szolgálhatnak a gyermek ítélőképességének megítéléséhez.⁶⁸

Míg a Rendelet a gyermeki jogok érvényesülését törekszik kiterjeszteni, addig a bíróságok oldalán új kötelezettséget teremtett. Az értesítés elmaradása komoly következményekkel járhat. Amennyiben a bíróság nem biztosít valódi és tényleges lehetőséget, hogy a gyermek véleményét kifejtthesse az akár az ügyben megszületett határozatok elismerésének megtagadásához is vezethet így a Brüsszel IIb rendelet 39. cikke kimondja, hogy amennyiben a szülői felelősség körében egy határozat meghozatalára úgy került sor, hogy nem biztosítottak valódi és tényleges lehetőséget az ítélőképessége birtokában lévő gyermeknek,

⁶⁴ Ptk. 4:171. § (4).

⁶⁵ WOPERA Zsuzsa: A gyermek véleményének megismerése és értesítésének aktuális kérdései a családjogi perekben, *Jogászvilág*, 2022. november 10. bit.ly/4a6UUhAb

⁶⁶ SZEIBERT Orsolya, In: GÁRDOS Péter, VÉKÁS Lajos (szerk.): Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez, a Ptk. 4:171. §-ához, 2. a). 897-898.o.

⁶⁷ Fővárosi Törvényszék Sajtóosztály: Sajtóközlemény Budapest, 2022. október 19., szerda
A gyermekeknek joguk van ahhoz, hogy az őket érintő kérdésekben kifejtthessék a véleményüket.
bit.ly/3TNApfR

⁶⁸ WOPERA Zsuzsa: A gyermek véleményének megismerése és értesítésének aktuális kérdései a családjogi perekben, *Jogászvilág*, 2022. november 10. bit.ly/4a6UUhAb

hogy véleményét kifejezhesse a Rendelet 21. cikkével összhangban, akkor ebben az esetben ezen határozatok elismerése megtagadható.⁶⁹ A Rendelet kettő kivételt említ, az elismerés megtagadása alól. Az első esetkörben azon eljárásokat látjuk, amelyek kizárólag a gyermek vagyonát érintik,⁷⁰ míg a második esetkörbe azon eseteket sorolja a Rendelet, ahol az ügy sürgőssége továbbá valamely nyomós indok, körülmény alapozta meg a meghallgatás mellőzését.⁷¹ Ezen esetekben az elismerés megtagadása mellőzhető.

A határon átnyúló szülői felelősség körében hozott határozatokat exequatur eljárás lefolytatása nélkül kötelesek a tagállamok elismerni,⁷² végrehajtani.⁷³ A határozatok más tagállamokban való elismeréséhez, végrehajtásához csatolni kell a határozat egy példányát, továbbá a Rendelet 47. cikkének megfelelő tanúsítványt. Bármelyik fél kérelmére a III. mellékletben található formanyomtatvány alapján a bíróság tanúsítványt állít ki a szülői felelősségi ügyben hozott határozatról. A Rendelet 47. cikkének (3.) bekezdése c) pontjából kitűnik, hogy magát a tanúsítványt is csak abban az esetben lehet kiállítani, amennyiben a 21. cikkel összhangban a gyermek számára lehetőséget biztosítottak véleménynyilvánításra.⁷⁴ A III. mellékletben található formanyomtatvány 15. pontjában fel kell tüntetni mindazon gyermekeket, akik a határozat meghozatalakor ítélőképességük birtokában voltak.⁷⁵ Ezt követően a formanyomtatvány 15. pontjában arról is nyilatkozni kell, hogy a határozat meghozatalakor ítélőképességük birtokában lévő gyermekeknek a Rendelet 21. cikkével összhangban lehetőséget biztosítottak véleményük kifejezésére vagy, ha nem akkor annak mi volt az oka.⁷⁶ A tanúsítvány kiállítására nem csak azokban az esetekben van szükség, amelyek már az eljárás idején is rendelkeztek külföldi elemmel. Egy olyan ügy esetében is, ami korábban nem rendelkezett határon átnyúló elemmel, előfordulhat, hogy a későbbiekben szükségessé válik a hazai bírósági határozat külföldön történő elismerése, végrehajtása. A Ptk. 4:171. § (4) bekezdése igyekszik kiküszöbölni a határozatok külföldön történő elismerésének, végrehajtásának megtagadását, ami a Rendelet 21. cikkének megsértéséből származhat.⁷⁷

⁶⁹ Brüsszel IIb rendelet 39. cikk (2) bekezdés.

⁷⁰ Uo. 39. cikk (2) bekezdés 1) pont.

⁷¹ Uo. 39. cikk (2) bekezdés 2) pont.

⁷² Uo. 43. cikk (1) bekezdés.

⁷³ Uo. 45. cikk (1) bekezdés.

⁷⁴ Uo. 47. cikk (3) c) pont.

⁷⁵ Uo. III. melléklet 14. pont.

⁷⁶ Uo. III. melléklet 15. pont.

⁷⁷ WOPERA Zsuzsa: A gyermek véleményének megismerése és értesítésének aktuális kérdései a családjogi perekben, *Jogászvilág*, 2022. november 10. bit.ly/4a6UhAb

3. KORSZERŰ GYERMEKJOGI SZEMLÉLET

A gyermekbarát igazságszolgáltatás, avagy a korszerű gyermekjogi szemlélet úgy tekint a gyermekre, mint aktív jogalany, akinek minden olyan kérdésben melyben érintett, véleménye lehet és azt közölheti is. Ezen jogok gyakorlását elsődlegesen a szülőknek, ezen felül pedig az eljáró bíróságnak kell biztosítania.⁷⁸ A szülők feladata, hogy segítsék a gyermek autonómiájának, önálló jogalanyiságának előmozdítását. A gyermekjogi szemlélet az életkorhoz kötöttséget teljes mértékben elveti és ehelyett a gyermek fejlődő képességeire koncentrál – *evolving capacities*.⁷⁹ Gerison Lansdown készített az UNICEF Innocenti Kutatóközpontja számára egy tanulmányt,⁸⁰ melyben részletesen kitér a gyermek fejlődő képességeire, illetve a tanulmány többek között vizsgálat tárgyává tett különböző modelltipusokat, melyekben Lansdown azt elemezte melyik tudná a leghatékonyabban biztosítani, hogy a gyermekek részt vehessenek az őket érintő döntéshozatalban jogaikat tiszteletben tartva úgy, hogy emellett megfelelő védelmet is biztosítanak számukra.

3.1. A GYERMEK FEJLŐDŐ, KIBONTAKOZÓ KÉPESSÉGEI – EVOLVING CAPACITIES

A gyermek fejlődő képességeit, mint fogalmat először a Gyermekjogi Egyezmény alkalmazta, aminek központjában az áll, hogy mindig a gyermekhez intézett kérdés viszonylatában kell megvizsgálni azt, hogy az adott kérdésben rendelkezik-e megfelelő kompetenciával vagy sem.⁸¹ A fogalom célja, hogy a gyermekek fejlődő képességeit védelmezzük továbbá, biztosítsuk, hogy megfelelően részt vehessenek jogaik érvényesítésében, ezzel is elősegítve, hogy a gyermekekben rejlő képességeket az élet minden területén elismerjék.⁸²

A gyermekek képességeiket nem bizonyos egzakt életkor betöltése révén nyerik el. A készségeik elsajátításához nagyban hozzájárul a tapasztalatszerzés, kultúra, családi környezet, szülői támogatás melyek mind kihatással lesznek arra, hogy a gyermek mennyiben alkalmas meghatározott jogok gyakorlására, döntéshozatalban való részvételre miközben megfelelő védelemben kell, hogy részesüljön. A tanulmány szerint nincsen megfelelően rögzítve, egzakt

⁷⁸ SZEIBERT Orsolya, In: GÁRDOS Péter, VÉKÁS Lajos (szerk.): *Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez*. 4:171. § (4) bekezdéséhez 2. a). 897-898.o.

⁷⁹ Uo.

⁸⁰ Gerison LANSDOWN: *The evolving capacities of the Child*, UNICEF 2005.

⁸¹ SZEIBERT Orsolya, In: GÁRDOS Péter, VÉKÁS Lajos (szerk.): *Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez*. 4:171. § (4) bekezdéséhez 2. a). 897-898.o.

⁸² LANSDOWN: op. cit. Abstract.

módon meghatározva, hogy a fejlődő képességek esetében a gyermek készségeit, képességeit, alkalmasságát, kompetenciáját (angolul: competence) hogyan is kellene meghatározni, továbbá ezeknek a vizsgálata nagy részben egészségügyi hozzájárulás (angolul: medical consent) kapcsán került feltérképezésre, de ezen kritériumok a döntéshozatal más területén is kiemelkedő jelentőséggel bírnak. Ezek között beszélhetünk arról, hogy a gyermeknek képesnek kell lennie arra, hogy a jelentős információkat megértse, ő maga azokat közölni tudja valamilyen úton-módon. Képesnek kell lennie arra, hogy megértse milyen lehetőségek állnak rendelkezésére, kifejezze, ő maga mit szeretne, mi az, amitől esetlegesen aggódik, képes legyen megfelelő kérdéseket feltenni, bizonyos fokú önállósággal kérdésekben dönteni, gondolkodni.⁸³

A tanulmány részletesen kitér a különböző modelltípusokra, elemezve azt, hogy melyik tudná a legjobban a gyermekek fejlődő képességeit, érdekeit szolgálni. Ennek keretében négy modelltől beszélhetünk. Ezek között megtalálható a szigorúan csak életkorhoz kötött joggyakorlás elve, amely a Gyermekjogi Egyezmény részes államainak többségében dominál, melynek hátránya, hogy az esetek többségében elmarad a gyermek fejlődő képességeinek átgondolt értékelése. Ennek a modellnek az ellentétje valamennyi korhatár eltörlése, amely egyéni értékelésen alapszik, melynek során azt kell megállapítani, eldönteni, hogy egy adott joggyakorlására a gyermek alkalmas-e. Ez a megközelítés tulajdonképpen ellentétes a Gyermekjogi Egyezménnyel, hiszen az Egyezmény javasolja bizonyos jogi korhatárok előírását, – bár itt fontos megemlíteni, hogy pont, hogy nem a gyermek döntéshozatalban való részvétele kapcsán – ám sokkal rugalmasabb lenne, mint a rögzített korhatárok rendszere és a középpontban valóban a gyermek képessége állna. A harmadik modell tartalmaz korhatárt, de azzal a feltétellel, hogy lehetőséget biztosít a fiatalabb gyermeknek arra, hogy bizonyítsa a joggyakorlásra való alkalmasságát. Az utolsó modell pedig csak olyan jogok körében állítana korhatárt, ahol fennáll a visszaélés, elhanyagolás veszélye a felnőttek részéről. Természetesen mindegyik modellnek meg van a maga előnye, hátránya.⁸⁴ Ezeket kellene megfelelően ötvözni annak érdekében, hogy ténylegesen a gyermekek érdekei tudjanak elsődleges érvényesülni az őket érintő ügyekben.

⁸³ LANSDOWN: Executive Summary X-XI.

⁸⁴ Ibid. op. cit. Executive Summary X.

3.2. A GYERMEK FEJLŐDŐ KÉPESSÉGEINEK FOGALMA ÖSSZEVETVE A GYERMEKJOGI EGYEZMÉNY 12. CIKKÉVEL

A Gyermekjogi Egyezmény 12. cikke deklarálja, hogy minden véleményalakításra képes gyermeknek joga van ahhoz, hogy az őt érintő kérdésekben szabadon kifejezhesse véleményét, melyet korára, érettségi fokára tekintettel vesznek figyelembe. Tehát minden gyermeknek joga van ahhoz, hogy véleményének hangot adjon, a kérdés az, hogy ezt mennyiben, milyen súllyal veszik figyelembe. A gyermek véleményét sokféleképpen ki tudja fejezni, amire már igen fiatal korától képes. A gyermek fejlődő képességeire tekintettel kell egy bizonyos határt húzni az alkalmassága, készségei tekintetében, hogy a véleményének mekkora súlyt tulajdonítunk. A tanulmány négy különböző szintet határoz meg a döntéshozatalban való részvétel során. Az első szint, hogy a gyermeket tájékoztatják, bevonják az őt érintő kérdésbe, a második szint, hogy a tájékoztatás alapján véleményét elmondhatja, a harmadik szint, hogy a véleményét értékeli majd az utolsó szint az, amikor a gyermek maga válik a fő döntéshozóvá, vagy a szülők mellett válik döntéshozóvá. Láthatjuk, hogy a 12. cikk alapján az első három szintet minden gyermek számára biztosítani kell, de a negyedik szintnél merül fel a központi kérdés, hogy mekkora hangsúlyt fektetnek majd a gyermek véleményére. Ezáltal a szülőknél marad a felelősség, de a döntésre valamelyest a gyermeknek is befolyása van.⁸⁵

A gyermek fejlődő képessége, mint fogalom a Gyermekjogi Egyezmény 5. illetve 14. cikkében is megtalálható. A két cikk igencsak hasonló, lényegük pedig, hogy a szülők kötelesek a gyermek fejlődő képességeinek tükrében megfelelő irányítást, útmutatást adni jogaik gyakorlása során.⁸⁶ Ezt értelmezhetjük úgy, hogy a döntéshozatali felelősség átbillen a felnőttől a gyermekekre, amint a gyermek elsajátítja az ehhez szükséges készségeket, képességeket, kompetenciát. Ezen cikkek nem térnek ki életkori minimumra ezzel is nyomatékosítva, hogy a döntéshozatalban való részvételt, mint jogok gyakorlását nem az életkor, hanem a tudás, tapasztalat, ismeretek, készségek határozzák meg. A döntéshozatal, joggyakorlás hozzátartozik az ember autonómiájához, amelyet a gyermekek lépésről lépésre sajátítanak el. Az autonómia alatt értjük, hogy mindenki saját maga hozza meg döntéseit, saját maga fejezi ki véleményét, és mindenki felelősséget vállal a saját életéért. Vélelmezzük, hogy az egyén döntéseit bölcsen, tájékozottan hozza meg, ezt azonban már nem terjeszthetjük ki a gyermekekre, emiatt a szülők lesznek felruházva azzal a joggal, hogy a gyermekük helyett döntéseket hozzanak. Ettől függetlenül a részes államok kötelesek a gyermekek joggyakorlását

⁸⁵ LANSDOWN: Part one 1.2.: 4.

⁸⁶ Gyermekjogi Egyezmény 5. és 14. cikk.

tiszteletben tartani és elősegíteni a gyermekek autonómiájának fejlődését amellet, hogy minden szükséges védőháló is biztosítva van számukra. A gyermekkor egyik joga *lenne*, hogy ne terheljék a gyermeket olyan felelősséggel, amivel nem tud megbirkózni, azonban sok gyermek szeretne több önállósághoz jutni és ezt a lehetőséget nem szabad tőlük megvonni. A Gyermekjogi Egyezmény 12. cikke is azt deklarálja, hogy minden őket érintő kérdésnek a részesei lehetnek, továbbá az 5. cikkel összhangban hangsúlyozza, hogy joguk van a támogatásra abban, hogy saját magukról képességeiknek megfelelően döntéseket hozzanak a családi élet berkein belül.⁸⁷

4. ELLENTMONDÁSOK ÉS FOGALMI ÖSSZEÜTKÖZÉSEK

Érdekes ezek után kitérni arra, hogy a hazai szabályozás mennyiben eltér a gyermekjogi szemlélettől és hogy közöttük mennyire hatalmas hézag tapasztalható.⁸⁸ A hazai szabályozás az ítélőképesség fogalmára épít, mind a korábbi Csjt., a Ptk., a Gyer., ebből a fogalomból indul ki, míg a Gyermekjogi Egyezményben láthattuk a gyermek fejlődő képességeinek fogalmát, a Brüsszel IIb rendeletben pedig a véleményformálásra képes gyermek fogalmát. A gyermekek értesítése körében a Ptk. 4:171. § (4) bekezdése az ítélőképesség birtokában lévő gyermekek esetében rendeli el az értesítést, azonban a Ptk. nem definiálja mit is ért az ítélőképesség alatt.⁸⁹ Feljebb ennek kapcsán bemutatásra került, hogy a Gyer., meghatározza az ítélőképesség fogalmát, de ez is több problémát vet fel. Először is, az ítélőképesség elnyeréséhez túlságosan magas paramétereket állít fel a gyermekkel szemben, másodszor pedig a Gyer. egy kormányrendelet, azaz egy alacsonyabb szintű jogszabály, mint a Ptk., így nem határozhat meg olyan fogalmat, amely törvényben, azaz a Ptk.-ban kerül alkalmazásra. Ahogyan a gyermekjogi szemlélet elveti az életkorhoz kötöttség elvét úgy egy precedens értékű bírósági határozatban megállapításra került, hogy az ítélőképesség nem korhoz kötött, ám a hazai gyakorlat mégis ezt tükrözi, még hozzá inkább idősebb korhoz ragaszkodik. Mindezek ellenére a Ptk. kommentárjában az olvasható, hogy az ítélőképességet minden gyermek tekintetében vélelmezni kell mivel az ítélőképesség életkorhoz, állapothoz való kapcsolása diszkriminációhoz vezethet, amit a Gyermekjogi Egyezmény tilalmaz.⁹⁰

⁸⁷ LANSDOWN: op. cit. Part one 1.2.: 4.

⁸⁸ SZEIBERT Orsolya, In: GÁRDOS Péter, VÉKÁS Lajos (szerk.): *Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez*. 4:171. § (4) bekezdéséhez 2. a). 897-898.o.

⁸⁹ Uo.

⁹⁰ Uo.

Érdemes összevetni a Gyermekjogi Egyezményben, Brüsszel IIb rendeletben továbbá a Gyer.-ben található fogalmakat, melyek meghatározzák a gyermekek azon körét, kiknek van lehetőségük, kiknek van biztosítva a joggyakorlás, döntéshozatalban való részvétel. A Gyermekjogi Egyezményben találkozhatunk a gyermek fejlődő képességeivel, amit, ha összevetünk a hazai szabályozásban megalkotott ítélőképesség fogalmával azt láthatjuk, hogy egészen hasonlóak. Mindkét fogalom a gyermek képességeire koncentrál, azt helyezi a középpontba. Egyik fogalom sem említ életkori határt, bár a hazai fogalom kiemeli, hogy az ítélőképességet a gyermek korára, értelmi, érzelmi fejlettségére tekintettel lehet meghatározni. A gyermek fejlődő képességeinek fogalmát a Gyermekjogi Egyezmény nem definiálja, a Lansdown féle tanulmány törekszik elemezni, milyen szempontokat kell figyelembe venni ennek vizsgálatakor, és ennek kapcsán vehetjük észre a hasonlóságokat, aminek a középpontjában az áll, hogy a gyermek képes megérteni az őt érintő döntés tárgyát képező kérdést, átlátja annak tartalmát. Összességében az látható, hogy igencsak hasonló a két fogalom azzal a kiegészítéssel, hogy a hazai fogalom valamelyest szigorúbb kereteket állít a gyermekek tekintetében. Az pedig már más kérdés, hogy ez hogyan realizálódik a gyakorlatban. Ehhez képest a Brüsszel IIb rendelet, továbbá a Gyermekjogi Egyezmény 12. cikke sem a gyermek fejlődő képességeinek fogalmát használja, hanem a véleményformálásra képes gyermeket, ami viszont már jócskán eltér a hagyományos hazai ítélőképesség-meghatározástól. Ennek kapcsán feljebb bemutatásra került, hogy mennyiben eltérő a két megközelítés, mennyivel rugalmasabb a Brüsszel IIb rendelet megfogalmazása, mennyivel szélesebb gyermeki kört képes felölelni, mint a hazai fogalom, ami sokkal szigorúbb követelményeket állít fel a gyermekekkel szemben.

5. A GYERMEK ELJÁRÁSBAN VALÓ RÉSZVÉTELE, A GYERMEKEKNEK SZÓLÓ ÉRTESÍTŐ LEVÉL MEGKÜLDÉSÉNEK MENETE

A gyermek eljárásjogi helyzete hatalmas átalakuláson ment keresztül az elmúlt évtizedek során. A gyermek az őt érintő eljárásokban immár nem az eljárás tárgya, hanem az eljárás legfőbb érdekeltje, annak a részese, akiért az eljárás valamennyi résztvevője fokozott felelősséggel tartozik. Mindezek okán a gyermek, mint autonóm személyiség számára biztosítani kell az aktív részvétel lehetőségét.⁹¹ A gyermekbarát igazságszolgáltatás érvényre juttatása nagy kihívás Magyarországon, mivel sem a társadalom, sem pedig a szülők nem ismerik ennek

⁹¹ 3440/2022. (x. 28.) AB határozat.

követelményeit, holott a gyermekeknek szóló értesítés bevezetése pontosan ezt kívánja támogatni, kiterjeszteni.⁹²

Az értesítő levelek bevezetése a gyermekek olyan eljárásokba való bevonását igyekszik kiterjeszteni, ahol a gyermekek érdekeltek. Célja, hogy a gyermeki jogok minden őket érintő eljárásban elsődlegesen tudjanak érvényesülni. Ez nem jelenti azt, hogy kötelező a gyermekeknek véleményüket kifejtteni, a meghallgatás kötelezővé tétele semmilyen körülmények között nem szolgálná a gyermekek érdekeit.⁹³ Ugyan a Brüsszel IIb rendelet alapján a Ptk. 4:171 § (4) bekezdése rögzíti, hogy a bíróság minden ítélőképessége birtokába lévő gyermeket értesít arról, hogy lehetősége van véleményét kifejtteni, mégsem kerül sor az értesítő levél megküldése előtt az ítélőképesség vizsgálatára, az értesítést így minden gyermeknek megküldi a bíróság. Ez számos kérdést felvet. Az ítélőképesség vizsgálata komoly pszichológiai szaktudást igényel.⁹⁴ Ha az ítélőképesség az értesítő levelek megküldése előtt kerülne megvizsgálásra az nagyban lassítaná az így is általában elhúzódó bírósági eljárásokat, továbbá ezzel olyan gyermekek is jobban részesévé válnának az eljárásnak, akik adott esetben lehet, hogy nem is szeretnék bevonódni, nem szeretnék véleményüket kifejtteni. Ám a Ptk. szövegéből mégis arra a következtetésre juthatunk, hogy tekintve, hogy az ítélőképesség nincs korhoz kötve, és a bíróságnak kötelezettsége értesítenie minden ítélőképessége birtokában lévő gyermeket a nyilatkozattétel lehetőségéről, annak előzetesen vizsgálat tárgyát kellene képeznie, hiszen másként hogyan tudná a bíróság megküldeni az értesítő leveleket. Az előzetes vizsgálat helyett a gyakorlatban a bíróság minden gyermeknek megküldi a levelet, ezzel eleget téve tájékoztatási kötelezettségének, amely így nem vonhatja maga után az eljárás során hozott határozatok elismerésének, végrehajtásának megtagadását. Ez a megoldás is számos problémához vezethet, mint például levelek megküldése pár hónapos csecsemőknek, ennek következtében a családi környezetet, egyensúlyt amúgy is felborító helyzet miatt a szülőkben még nagyobb zavarodottság keltése, nem tudván, hogyan kezeljék a gyermeknek címzett levelet.

Miután a bíróság megállapította, hogy a keresetlevél perfelvételre alkalmas, idézi a feleket a perfelvételi tárgyalásra, és az idézéssel egyidejűleg vagy azt követően tájékoztatja a feleket, hogy a bíróságnak kötelessége értesítenie az ítélőképessége birtokában lévő gyermeket

⁹² SZEIBERT Orsolya, In: GÁRDOS Péter, VÉKÁS Lajos (szerk.): *Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez*. 4:171. § (4) bekezdéséhez 2. a). 897-898.o.

⁹³ A Pesti Központi Kerületi Bíróságon (továbbiakban: PKKB) végzett kutatásom, *Kutatási kérdések – válaszok*, 2024.02.23. 1.). A kutatás dokumentációja teljes terjedelemben itt érhető el: https://drive.google.com/drive/folders/16TfEULvTSsBMTyCD0x8LikNYpouk3bbD?usp=share_link

⁹⁴ Uo. 6.).

a nyilatkozattételi lehetőségéről, azaz, hogy véleményét kifejtheti. Mivel a perfelvétel során a felek módosíthatják akarataikat, álláspontjukat, a gyermeknek szánt értesítést érdemes a perfelvétel lezárását követően megküldeni. A perfelvétel előtt nincs rá mód, hogy a gyermekhez egzakt kérdéseket intézzenek, tekintve, hogy maga a per tárgya is még változhat. Az értesítés lehetőséget, jogot biztosít a gyermeknek a nyilatkozattételre, de nem teszi kötelezővé a gyermek meghallgatását, így a bíróság felhívja a feleket, hogy a tájékoztatás kézbesítését követő néhány napon belül (általában három-nyolc), amennyiben a gyermek szeretne élni a bírósági eljárásban való meghallgatásának jogával azt írásban jelentsék be. Továbbá a perfelvételi tárgyaláson a bíróság nyilatkozatra hívhatja fel a feleket, hogy legyenek szívesek a bíróság tudomására hozni azt is, amennyiben a gyermek nem kíván élni a meghallgatáshoz való jogával.⁹⁵

A gyermekek életkoruknak, korosztályuknak megfelelő tartalmú levelet kapnak, mely minden gyermek tekintetében egyedi, egyéniesítve kerül megfogalmazásra. A levelek tartalma, megfogalmazásmódja általában megegyezik azon gyermekek tekintetében, akik azonos életkorba, korcsoportba tartoznak. Amennyiben tudomás van arról, hogy a gyermek bármely speciális adottsággal rendelkezik a bíróság azt a levél megfogalmazása során figyelembe veszi.⁹⁶ Az értesítő leveleket bírók fogalmazzák meg, esetenként bírósági titkárok, fogalmazók. A levelek megfogalmazása, megszerkesztése alapjául minden esetben pszichológusok által készített minták, levéltervezetek szolgálnak.⁹⁷ Ugyan az értesítések gyermekbarát nyelven történő megfogalmazása nem egyszerű, a rendelkezés jelentősége nem elhanyagolható.⁹⁸

Amellett, hogy a levelek minden esetben egyedileg kerülnek megfogalmazásra, tartalmazznak olyan kritériumokat, pontokat, amelyeknek minden levélben szerepelniük kell. Eszerint a bíróságnak ki kell emelnie az értesítő levélben, hogy a szülők segítséget kértek a bíróságtól egy olyan kérdéskörben, amely az ő (azaz a gyermek) életét érinti, arra kihatással lesz. Emellett a bíróság tájékoztatja a gyermeket arról, hogy elmondhatja, a jövőben melyik szülővel szeretne együtt élni, kivel mennyi időt szeretne együtt tölteni, továbbá amennyiben szeretné véleményét kifejezni, lehetősége van arra, hogy a tárgyalásra elmenjen, és meghallgatásán sem a szülők sem pedig jogi képviselők nem lesznek jelen.⁹⁹ A bíróság mindkét félnek megküldi a tájékoztatást, értesítést tartalmazó levelet, amit a feleknek kell majd a gyermeknek átadniuk. Arról, hogy a levél gyermeknek történő átadása, tartalmának a

⁹⁵ PKKB-n végzett kutatásom, *Kutatási kérdések – válaszok*, 2024.02.23. 2.).

⁹⁶ Uo. 2.).

⁹⁷ Uo. 3.).

⁹⁸ SZEIBERT Orsolya, In: GÁRDOS Péter, VÉKÁS Lajos (szerk.): *Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez*. 4:171. § (4) bekezdéséhez 2. a). 897-898.o.

⁹⁹ PKKB-n végzett kutatásom, *Kutatási kérdések – válaszok*, 2024.02.23. 4.).

gyermekkel való megvitatása ténylegesen megtörtént-e, a bíróság utólag a tárgyaláson nyilatkoztatja a feleket, de arra is lehetőség van, hogy a bíró előzetesen, a tárgyaláson adja át a feleknek a gyermeknek címzett levelet, amennyiben vállalják, hogy utólag hitelt érdemlő módon igazolják a kézbesítés megtörténtét.¹⁰⁰ Látható, hogy ugyan a bíróság minden gyermeknek megküldi az értesítést tartalmazó levelet, annak átadása mégis a szülők kezében van. Úgy gondolom az sem mellékes, hogy már maga az átvételt igazoló dokumentum is elegendő ahhoz, hogy a levelet a gyermekkel közöltnek, gyermeknek átadottnak tekint a bírói gyakorlat. Amennyiben a felek nem adják át a gyermeknek címzett levelet, úgy a bíróság ismételten felhívja őket erre. Jelenleg ez a szabályozás még igencsak friss, egyelőre még nem jeleztek olyasfajta problémát, hogy az értesítő levél nem került átadásra a gyermeknek.¹⁰¹

5.1. AZ ÍTÉLŐKÉPESSÉG KÉRDÉSKÖRE A GYERMEK MEGHALLGATÁSA, VÉLEMÉNYÉNEK FIGYELEMBEVÉTELE, ILLETVE A PTK. 4:171. § (4) BEKEZDÉSE TEKINTETÉBEN

Ahogy feljebb bemutatásra került, az ítélőképesség fogalma és annak vizsgálata a gyermek meghallgatása körében a hazai szabályozásban gyökerezik. Sem a Gyermekjogi Egyezmény, sem pedig a Brüsszel IIb rendelet nem alkalmazza ezt a megfogalmazást. Emiatt szükséges kitérni arra, hogyan is lehet megállapítani, hogy egy gyermek rendelkezik-e ítélőképességgel és ez hogyan, illetve mennyiben befolyásolja a bíró döntését.

Nem került egzakt módon rögzítésre a hazai szabályozásban, hogy egy gyermek hány éves korától rendelkezik ítélőképességgel, bár bizonyos esetekben láthatunk a Ptk.-ban erre utaló rendelkezést, holott a gyermekjogi szemlélet az életkorhoz kötöttség elvét teljes mértékben elveti. A 2019.11.298 sz. BH rögzíti, hogy az ítélőképességet minden esetben egyedileg kell vizsgálni és azt semmilyen körülmények között nem lehet életkorhoz kötni.¹⁰² Továbbá a Ptk. Kommentárja kiemeli, hogy vélelmezni kell, hogy minden gyermek ítélőképes.¹⁰³ Mindemellett látható, hogy a Ptk. egyfajta többlet jogosultságot ad azon kiskorú gyermekeknek, akik a tizennegyedik életévüket már betöltötték ugyanis bizonyos kérdések, mint például a szülői felügyelet rendezése csak az egyetértésükben hozható meg. Emellett az Egyezmény alapelveinek érvényesüléséhez szükséges javaslatokra a Gyermekjogi Bizottság Magyarország hatodik időszakos jelentésére vonatkozó záró észrevételeinek C. pontja tér ki, aminek a 18.

¹⁰⁰ PKKB-n végzett kutatásom, *Kutatási kérdések – válaszok*, 2024.02.23. 7.).

¹⁰¹ Uo. 7.).

¹⁰² 2019.11.298 BH.

¹⁰³ SZEIBERT Orsolya, In: GÁRDOS Péter, VÉKÁS Lajos (szerk.): *Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez*. 4:171. § (4) bekezdéséhez 2. a). 897-898.o.

pontjában olvashatjuk, hogy a Gyermekjogi Bizottság javasolja, hogy Magyarország fejlessze tovább a tizennegyedik életévüket be nem töltött gyermekek meghallgatásához való jogának gyakorlatát, továbbá biztosítsa, hogy véleményüket megfelelően vegyék figyelembe az őket érintő családjogi eljárások során.¹⁰⁴

5.2. KI HALLGASSA MEG A GYERMEKET?

Ennek megválaszolásához három rendkívül fontos tényezőt kell figyelembe venni. Első körben fel kell mérni, hogy maga a bíró milyen szakértelemmel rendelkezik, van-e szükség gyermekpszichológus igénybevételére. A per körülményeit sem hagyhatjuk figyelmen kívül, tekintve, hogy amennyiben a felek hozzáállásából és együttműködéséből egyértelműen kitűnik, hogy az eljárás során döntéseiket a gyermek legfőbb érdekét szem előtt tartva hozzák meg elegendő lehet a gyermek közvetlen bíró általi meghallgatása, míg olyan ügyekben, ahol vita van a felek között, nem tudnak megegyezni és fennáll az abúzus gyanúja, ott már igencsak indokolt lehet a gyermekpszichológus bevonása az eljárásba. A harmadik és egyben az egyik legfontosabb tényező pedig nem más, mint magának a gyermeknek a jellemzői.¹⁰⁵

5.3. BÍRÓ VAGY SZAKÉRTŐ ÁLTALI GYERMEKMEGHALLGATÁS, A BÍRÓK FOLYAMATOS KÉPZÉSÉNEK ALAPJAI ÉS ANNAK INDOKOLTSÁGA

A Ptk. 4:171. § (4) bekezdése szerint a gyermeket a bíró közvetlenül, vagy szakértő útján hallgatja meg. A Pp. 300. § (1) bekezdése meghatározza, hogy olyan esetekben kell szakértőt alkalmazni, amikor különleges szakértelemre van szükség perben jelentős tény megállapításához, megítéléséhez.¹⁰⁶ Általánosságban elmondhatjuk, hogy az ítélőképesség kérdése, annak megítélése ténykérdés és nem szakkérdés tekintve, hogy ezen kérdéskörben a bíró dönt, és a gyakorlatból kiindulva az esetek többségében a bíró maga hallgatja meg közvetlenül a gyermeket. Az, hogy a bíró mennyiben fogja figyelembe venni a gyermek véleményét, és az mennyiben befolyásolja az érdemi döntést az minden esetben a bíró feladatköre abban az esetben is, ha a gyermeket nem ő maga közvetlenül hallgatta meg.

¹⁰⁴ CRC/C/HUN/CO/6: Committee on the Rights of the Child, Concluding observations on the sixth periodic report of Hungary, 3 March, 2020. C. 18. point.

¹⁰⁵ VISONTAI-SZABÓ Katalin: *A gyermek meghallgatása a bírósági eljárásban*, In: Lege Duce, Comite Familia. Ünnepi tanulmányok Tóthné Fábán Eszter tiszteletére jogász pályafutásának 60. évfordulójára, Pólay Elemér Alapítvány, Szeged 2017. pp. 515-526.

¹⁰⁶ 2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról (továbbiakban: Pp.).

Természetesen, ahogy erre lehetőség is van, ha az eset összes körülményéből a bíró úgy ítéli meg, hogy szükség van az adott ügyben a gyermek meghallgatásához különleges szakértelemre, akkor dönthet szakértő kirendeléséről. A gyakorlat azt tükrözi, hogy ahol erre lehetőség van, ott mellőzik a szakértő közreműködését, aminek több oka is van.

Manapság több gond is felmerül a szakértők igénybevétele körében. Az első, legmeghatározóbb probléma az a kapacitáshiány, azaz nagyon kevés szakértő áll rendelkezésre az eljárások gyarapodását tekintve, ami pedig az eljárások elhúzódásához vezet mert nem készülnek el a szakértői vélemények megfelelő időben. Ez a probléma nem csak polgári, de közigazgatási és büntetőügyeket is egyaránt érint. Sok esetben előfordul, hogy a jogalkalmazók nem megfelelő szakértőt választanak, vagy eleve nincs is kompetens szakértő. Az Ombudsman megállapította, hogy a kapacitáshiány és az elhúzódó eljárások már veszélyeztetik a tisztességes eljáráshoz való jog érvényesülését. A szakértői névjegyzék sem könnyíti meg a jogalkalmazók dolgát, tekintve, hogy a névjegyzék nem részletezi a kompetenciákat az adott szakterületen belül, így a jogalkalmazó megfelelő információk hiányában kénytelen választani. Mindenféleképpen szükség lenne a szakértők létszámának növelésére, továbbá egy szakmai protokoll kialakítására, ami megkönnyítené a jogalkalmazók dolgát, hogy egységes eljárásrend szerint készült pszichológiai szakvéleményre tudjanak támaszkodni.¹⁰⁷ Ennek a problémának a feloldására készült 2020-ban az igazságügyi és mentálhigiéniai felnőtt- és gyermek-szakpszichológiai egyes szakértői vizsgálatokról szóló módszertani levél, melynek célja, hogy magas színvonalú, egységes, hatékony pszichológus szakértői vélemények születhessenek polgári-, büntető- és közigazgatási ügyekben egyaránt.¹⁰⁸

Természetesen az, hogy a bíró maga dönt az ítélőképesség kérdésében, illetve, hogy az esetek többségében közvetlenül hallgatja meg a gyermeket, az nem jelenti azt, hogy semmiféle tudással ne rendelkezne a gyermek meghallgatása körében. Már a 12. számú Gyermekjogi Kommentár is részletesen kitér arra, hogy a részes államok kötelesek megfelelő képzéseket biztosítani a gyermekekkel foglalkozó szakemberek számára, ideértve az ügyvédeket, bírókat, pszichológusokat, pedagógusokat stb.¹⁰⁹ Emellett a 2011. évi EU gyermekjogi ütemterve is hangsúlyozza, hogy nagy szükség van az uniós szintű képzésekre. Az 5. fellépési pontban támogatja, hogy mind a bírók mind egyéb szakemberek megfelelő tanfolyamokon,

¹⁰⁷ Alapvető Jogok Biztosának Hivatala: *Kevés A Szakértő - Az Ombudsman Egyes Eljárások Elhúzódásának Hátteréről* bit.ly/4gq2uDq

¹⁰⁸ Magyar Igazságügyi Szakértői Kamara: *Módszertani levél az igazságügyi klinikai és mentálhigiéniai felnőtt- és gyermek szakpszichológia egyes szakértői vizsgálatairól* bit.ly/3Xs5Htv

¹⁰⁹ CRC/C/GC/12: Committee on the Rights of the Child, General Comment No. 12 - The right of the child to be heard, 20 July 2009. III. A. 3.

továbbképzéseken vegyenek részt, ezzel a gyermekek elsődleges érdekeit szem előtt tartva az igazságszolgáltatásban. A továbbképzések elősegítik, hogy a bírók olyan szaktudást is elsajátítsanak, ami egyebekben nem a jogi szakmához kötött, de a gyermekek tekintetében erre nagy szükség van. A képzéseknek különböző életkorú, szükségletű gyermekekre kell kiterjednie, ezzel megismerve hogyan lehet a legjobban elősegíteni az adott csoportba tartozó gyermek részvételét az őt érintő eljárásban, hogyan lehet joggyakorlását biztosítani. A képzéseknek ki kell terjedniük arra is, hogyan kell minden, akár különlegesen veszélyeztetett helyzetben lévő gyermekkel kommunikálni.¹¹⁰ Mindemellett az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége (FRA) a Bizottsággal együttműködve először 2015-ben¹¹¹ majd 2017-ben¹¹² készített jelentést, melyben azt térképezte fel, mennyiben tud megvalósulni a gyermekbarát igazságszolgáltatás, illetve a gyermekek joggyakorlásának érvényesülése a gyakorlatban. Míg az első, azaz 2015-ös kutatás középpontjába a szakemberek álláspontjai kerültek, addig a második jelentés már kiegészül a gyermekek nézőpontjaival is. A 2015-ös jelentéshez hasonlóan a második jelentés kiemeli, hogy még sok tennivaló van, hogy valóban gyermekbaráttá tegyük az igazságszolgáltatást.¹¹³ Már az első jelentés is hangsúlyozza a gyermek meghallgatása körében, hogy a szakembereket szabályokkal és iránymutatásokkal kell ellátni a gyermekek meghallgatására vonatkozóan. Ezen belül fontos kiemelni a különböző szakemberek, szereplők közötti koordináció jelentőségét is.¹¹⁴ A kutatás eredményeképpen látható, hogy hiányzik a gyermekjogi területen a megfelelő szakosodás és a megfelelő képzések, ami azt szolgálná, hogy a jogi szakemberek elsajátítsák hogyan kell biztosítani az eljárás során a gyermekkel való megfelelő bánásmódot. Ez persze nem csak a jogi szakemberekre vonatkozik, hanem fordítva is igaz, például a szociális szakemberek számára a jogszabályokkal kapcsolatos továbbképzések lennének hasznosak. A tagállamoknak biztosítaniuk kell, hogy valamennyi gyermekkel foglalkozó szakember megfelelő képzésben részesüljön mind a gyermekek jogaival kapcsolatosan, mind a gyermekekkel való kommunikációt illetően. A képzések mellett elengedhetetlen továbbá a szakmai koordináció.¹¹⁵

¹¹⁰ A Bizottság Közleménye Az Európai Parlamentnek, A Tanácsnak, Az Európai Gazdasági És Szociális Bizottságnak És A Régiók Bizottságának: *Az Eu Gyermekek jogi Ütemterve*, 9-10. bit.ly/3TrYZ5i

¹¹¹ European Union Agency For Fundamental Rights: *Child-friendly justice – perspectives and experiences of professionals*, Summary bit.ly/3VuZXje

¹¹² European Union Agency For Fundamental Rights: *Child-friendly justice – perspectives and experiences of children and professionals*, Summary bit.ly/4cHjq6z

¹¹³ Ibid. Summary 5.

¹¹⁴ European Union Agency For Fundamental Rights: *Child-friendly justice – perspectives and experiences of professionals*, Summary 5. bit.ly/3VuZXje

¹¹⁵ Ibid. 13.o.

A második jelentés megállapította – az első jelentésre is építve –, hogy a gyermekbarát kommunikáció alkalmazása nem megfelelő mértékben jelenik meg a gyakorlatban, sőt. Szükség lenne megfelelő iránymutatásra, sztenderdekre meghallgatások lefolytatásához, hogy a gyermek meghallgatása minden esetben a gyermek igényeihez igazodjon. A második jelentés szorgalmazza a gyermekekre szakosodott bírók, bíróságok bevezetését. Az ilyen szakemberek rendelkeznének egyrészt megfelelő jogi tudással, másrészt pedig megfelelő gyermekpszichológiai és fejlődéslélektani képzettséggel annak érdekében, hogy a gyermekbarát igazságszolgáltatás valóban érvényesülhessen, továbbá így nem lenne szükség szakértő igénybevételére, ami pedig az eljárások ésszerű időn belül való befejezését segítené elő.¹¹⁶ A második jelentés megerősíti elődjét, mely szerint továbbra is szükség lenne kötelezően előírt képzésekre, továbbképzésekre a szakemberek körében, de ezek sajnos többnyire csak önkéntes alapon működnek. A képzések, szakosodások hiánya érzelmi, mentális károkat okozhat a gyermekeknek. A kutatás mind szakemberek mind gyermekek tapasztalataira építkezik, és az általuk elmondottak alapján arra a következtésre lehetett jutni, hogy sokkal pozitívabb visszajelzést kaptak azon szakemberek a gyermekektől, akik részt vettek effajta képzéseken. Fontos lenne, hogy úgy képezzük a szakembereket, hogy megfelelően fel tudják mérni a gyermekek szükségleteit, érzéseit, akaratát. A tagállamoknak biztosítaniuk kell, hogy valamennyi szakember megfelelően tájékozott legyen a gyermek fejlődése körében, elsajátítsa hogyan kell a gyermekkel akár verbálisan akár nonverbálisan kommunikálni, megtanulja a kikérdezési technikákat. Ennek keretében fontos lenne, hogy a gyermek meghallgatását csak az erre képzett szakemberek végezzék, és folyamatosan biztosítva legyenek számukra megfelelő képzések ezzel összefüggésben. A képzéseknek ki kell terjedniük arra, hogyan kell a gyermekeket megfelelően tájékoztatni annak érdekében, hogy megalapozott döntést hozhassanak az eljárásban való részvételről, továbbá, hogy hogyan lehet megbizonyosodni afelől, hogy a gyermek megértette azt, amit vele közöltek. A jelentés hangsúlyozza ennek jelentőségét a multidiszciplináris együttműködés kapcsán is.¹¹⁷

Az európai kitekintést követően érdemes megtekinteni hogyan alakul a bírói képzés hazánkban a gyermekekkel kapcsolatos kérdéskörökben. Orbánné dr. Szél Napsugár Ágnes PhD értékezésében a gyermekközpontú igazságszolgáltatást tárgyalta az európai és a magyar szabályozás tükrében. Ennek keretében kutatást végzett, hogy feltérképezze, a bírók milyen képzéseken/továbbképzéseken vesznek részt a gyermekekkel kapcsolatos bánásmód,

¹¹⁶ European Union Agency For Fundamental Rights: *Child-friendly justice – perspectives and experiences of children and professionals*, Summary 5. bit.ly/4cHjq6z

¹¹⁷ Ibid. Summary 15-16.

meghallgatás körében. A kutatását az is indokolta, hogy a kiskorú gyermekek meghallgatása kapcsán felmerülhet számos olyan probléma, amely a bírók kompetenciáját meghaladja, mégis helyt kell állniuk, már csak amiatt is, mert jelentős mértéket öltött a szakértői leterheltség, az igazságügyi pszichológus szakértők hiánya. A kutatás 2022. szeptemberében készült, és tizenhat, a Kecskeméti Törvényszék illetékességi területén eljáró családjogi bíró vett benne részt. Az első három kérdés azt kívánta feltérképezni, hogy milyen képzési háttérrel rendelkeznek a bírók a gyermekmeghallgatás körében. Az első kérdés arra tért ki, hogy a résztvevők családjogi bíróként részt vettek-e bármely szakmai képzésben. A válaszok alapján azt lehetett megállapítani, hogy a bírók több mint a fele már több szakmai képzésen is részt vett. Ez pozitív visszajelzés arról, hogy a bírók törekednek a tudásuk bővítésére a kiskorú gyermekek meghallgatása körében. A második kérdés a képzések jellegére irányult, hogy azon képzések, melyeken részt vettek belső, vagy bíróságon kívüli képzések voltak. A bíróságon belüli képzések körében beszélhetünk központi és helyi képzésekről is. A központi képzést a Magyar Igazságügyi Akadémia (MIA) valósítja meg. A helyi képzések körében – melyek lehetnek regionális jellegűek is – beszélhetünk akár egy adott törvényszék bírójának részére szervezett képzésről. Ezek nem csupán jogszabálysöveg-ismertetések, hanem a meglévő gyakorlat tapasztalatainak megvitatása is idetartozik. A bíróságon kívüli képzések esetében pedig beszélhetünk posztgraduális képzésekről is, mint például a Családjogi szakjogász képzés. A válaszadók közül egyetlenegy résztvevő volt csak csupán, aki nem vett részt egy belső képzésen sem, míg a többség bíróságon kívüli képzések útján is igyekezett tudását szaporítani. A harmadik kérdés arra vonatkozott, hogy a bírók kiskorú gyermek meghallgatása tárgyában részt vettek-e bármely szakmai értekezleten, megbeszélésen. A szakmai értekezleteknek, kerekasztal-beszélgetéseknek kiemelt jelentőségük van, hiszen az azonos problémával küzdő kollégák megoszthatják tapasztalataikat, gyakorlatukat ezáltal közelebb kerülhetnek a szakmai nehézségek feloldásához. A bírók többsége azt a választ adta, hogy volt már résztvevője ilyesfajta megbeszélésnek.¹¹⁸ Ezek alapján levonhatjuk azt a következtetést, hogy hazánk törekszik megfelelő képzéseket biztosítani a bíróknak annak érdekében, hogy szakmájukhoz szükséges nem jogi képességeket, készségeket is elsajátíthassanak.

Mindezekből látható, hogy a családjog területén amellet, hogy elengedhetetlen a jogi szakma mellett más, komplex tudás elsajátítása, a bírók maguk is törekednek minél szélesebb tudásra szert tenni ezen a területen. A bírók hivatásukból adódóan minden nap kihívásokkal találják szemben magukat. A családjogban ez halmozottan érvényesül, hiszen a természetéből

¹¹⁸ ORBÁNNÉ DR. SZÉL Napsugár Ágnes: *A gyermekközponitú igazságszolgáltatás az európai és a magyar szabályozás tükrében PhD értekezés*, 2023. 128-137. bit.ly/3IPWYdu

adódóan ennek a területnek minden szegletét átjárják az érzelmek. Ennek hatására a felek akarata folyamatosan változik és a helyzet nehézségét tovább fokozza az eljárás részeseként megjelenő kiskorú.¹¹⁹ Ezt a gondolatmenetet a következő idézettel zárnám: „A sok éves, sok gyermek meghallgatásával egybekötött szakmai tapasztalat, az ilyen jellegű továbbképzés és a (női) nem pozitív befolyással bír a gyermekmeghallgatással kapcsolatos gyakorlatra és az ahhoz való hozzáállásra.”¹²⁰

5.4. MI ALAPJÁN DÖNTENEK A BÍRÓK A GYERMEK MEGHALLGATÁSA, ÍTÉLŐKÉPESSÉGE KÉRDÉSÉBEN

A Ptk. 4:171. § (4) bekezdése szerint a bíróság minden ítélőképessége birtokában lévő gyermeket értesít arról, hogy elmondhatja a véleményét. Ez egy lehetőség, jog a gyermek számára és nem kötelezettség. Az értesítő levelek megküldése előtt előzetesen a bíróság nem lép kapcsolatba semmilyen formában a gyermekkel, így az ítélőképesség vizsgálata sem történik meg. A határozatok végrehajtásának, elismerésük megtagadásának kiküszöbölése érdekében a hazai gyakorlatból az látható, hogy a bírók valamennyi gyermeknek megküldik az értesítést. Az értesítő levelek körében vizsgálat tárgyává tettem megküldésük menetét, a szülők szerepét, illetve az új szabályozás célját. A kérdés, hogy az értesítést követően hogyan kerül sor a gyermek meghallgatására, véleményének figyelembevételére.

Ahogy feljebb bemutatásra került, az értesítést érdemes a perfelvételi tárgyalást követően megküldeni, mivel a bíró a keresetlevélből csak a gyermek életkorát fogja megismerni. A perfelvételi tárgyaláson a bíró már tájékozódhat a gyermekről a szülőkhöz intézett kérdéseken keresztül. Ezek az információk egyrészt segítik a bírót a gyermeknek szánt levél megfogalmazásában, ezen belül, hogy milyen korcsoportba tartozik, van-e bármilyen speciális tulajdonsága a gyermeknek, amit figyelembe kell venni. Ezután, amennyiben a gyermek maga kéri, vagy a bíró azt indokoltnak tartja, sor fog kerülni a gyermek meghallgatására, aminek módját, menetét a szülők által előzetesen elmondottak segítik.

Várai-Jeges Adrienn a Pesti Központi Kerületi Bíróság családjogi csoportjának vezetője egy interjú keretében számolt be arról, hogy a 2022. augusztusában megújult szabályozások következtében növekedett az eljárásokban részt vevő kiskorú gyermekek száma. A bírónő megerősítve előző állításaimat – kifejtette, hogy a bíróság a keresetlevélből csak a gyermek

¹¹⁹ ORBÁNNÉ DR. SZÉL i.m.136. bit.ly/3IPWYdu

¹²⁰ KOZÁK Henriett: Mumus vagy csodaszer? - A gyermek közvetlen meghallgatásának tendenciái egy német felmérés tükrében, *Családi Jog* 2015/4., 12.

életkorát ismeri meg. Ahhoz, hogy döntsön az ítélőképesség kérdésében, sokat tud segíteni a szülők meghallgatása, amiből olyan információkhoz lehet jutni, hogy a gyermek korához képest mennyire fejlett, mennyire szocializált. A tapasztalatok, a gyakorlat azt mutatja, hogy a gyermekek igen aktívak. Tekintve, hogy a bíróság valamennyi gyermeket értesíti, így óvodás gyermekek meghallgatására is sor kerülhet. A bírónő kifejtette, hogy a fiatal gyermekek meghallgatásával kapcsolatosan is részesülnek megfelelő képzésekben a bírók, még hozzá pszichológus szakértők által is. Ezen képzések mind kiterjednek arra, hogy az adott életkorhoz mérten milyen sajátosságokkal kell rendelkeznie a gyermeknek, hogyan lehet különböző életkorú gyermekekkel kapcsolatot teremteni, bizalmas légkört kialakítani. Továbbá idetartozik annak az elsajátítása is, hogy a bírók képesek legyenek felismerni azt, hogy a gyermeket valamelyik szülő befolyása alá vonta. Amit mindenféleképpen ki kell emelni, az az, hogy az egész meghallgatás alatt és azt követően is figyelni ki kell arra, hogy a gyermek lelke biztonságban legyen, ne sérüljön. Semmiféleképpen sem szabad őt kellemetlen helyzetbe hozni, szülei közötti választásra sarkallni.¹²¹

A gyermek meghallgatása, ítélőképessége körében felvázolt három fontos tényező közül – bíró szakértelme, adott ügy körülményei, gyermek jellemzői – a gyermek jellemzőinek elemzése maradt hátra, hogy annak vizsgálata során mit vesz figyelembe a bíróság. Ennek tükrében a gyermek életkorát, érettségét és egészségügyi állapotát kell megvizsgálni.¹²² A pszichológia szerint a gyermek meghallgatása megengedhető lenne az általános iskola második osztályos korosztályától kezdve, azaz a hat-nyolc éves gyermekektől kezdve. Míg a magyar bírói gyakorlat álláspontja szerint a tizenkét éves gyermektől lehet érdemleges véleményt kapni. Ebben a kérdéskörben nincsen egzakt szabályozás. Mindig az eset összes körülményéből kell kiindulni, mivel előfordulhat, hogy a per adatait tekintve egy tizenkét év alatti gyermek is rendkívül fejlett és érett, de ennek az ellenkezője is bebizonyosodhat, miszerint egy akár tizenhat éves tinédzser nem képes érdemben nyilatkozni.¹²³ Nagyon megosztó ez a kérdéskör. Vannak, akik az idősebb korosztályhoz kötik a meghallgatást, az ítélőképesség kérdését, míg mások például Kozák Henriett családjogász úgy gondolja, hogy bizonyos feltételek fennállása esetén már akár a hat-hét éves gyermek is meghallgatható tekintve, hogy ebben a korban a gyermekek már megfelelően tudnak a saját szintjükön kommunikálni, képesek elmesélni az

¹²¹ Infostart / Inforádió - Varga Mónika: *Ovisok a bíróságon: nem kötelező, és tabuk is vannak – a bírói oldal reakciója, A Pesti Központi Kerületi Bíróság családjogi csoportjának vezetője, Várai-Jeges Adriennel készített interjú alapján*, 2022. október 17. bit.ly/3TuiFWb

¹²² VISONTAI-SZABÓ i.m. 520. bit.ly/43LYibf

¹²³ ÁDÁMKÓ Viktória: Az ítélőképessége birtokában levő gyermek véleményének meghallgatása - különös tekintettel a gyermekelhelyezésre[1] *Családi Jog*, 2015/3., 11.

őket ért élményeket és talán a bíróval történő beszélgetés sem terheli le őket annyira érzelmileg, mint egy fiatalabb gyermeket.¹²⁴ Ugyan a korszerű gyermekjogi szemlélet elveti az életkor szerinti határok meghúzását, de egy támpontra, kiindulási alapra szüksége van a jogalkalmazónak. Minden esetben figyelembe kell venni a gyermek életkorához társuló érettségét, egészségét,¹²⁵ továbbá a gyermek minden adottságát, tulajdonságát a korához képest kell mérlegelni.

Számos európai ország meghúzza az alsó korhatárt, hogy hány éves kortól van lehetőség a gyermeket meghallgatni. Ez például Norvégia esetében hét éves kor, Dánia és Hollandia tekintetében pedig tizenkettő.¹²⁶ Érdemes lenne akár egy olyan szabályozási keretet is meghatározni, ahol abban a kérdésben húznak életkori határt, hogy bíró vagy gyermekpszichológus hallgassa meg a gyermeket. Ugyan feljebb részletesen bemutatásra került, hogy a bírók milyen képzéseken vesznek részt tudásuk kiszélesítése érdekében, ettől függetlenül a pszichológia, gyermekpszichológia egy külön szakterület, külön tudományág és szükség lehet a bírósági eljárások segítéséhez az ebben jártas szakemberek igénybevételére, különösen a nagyon fiatal akár öt év alatti gyermekek esetében. A gyermekek nagyjából hároméves korukra sajátítanak el megfelelő szókincset, ahhoz, hogy képesek legyenek magukat megfelelően kifejezni, így szakértők sem fognak tudni érdemben foglalkozni az óvodáskornál fiatalabb gyermekkel.¹²⁷

Dr. Ocskó Katalin a Fővárosi Törvényszék Elnökhelyettese hangsúlyozta, hogy az ítélőképesség kérdésében a bíró mindig az adott gyermek lelkiállapota, fejlettsége, értelmi képességei alapján mérlegel. Továbbá kiemelte, hogy az elmúlt években a bírók több olyan, pszichológusok által tartott képzésben vettek részt, melynek fókuszában az állt, hogyan kell a gyermeket meghallgatni. Fontos, hogy a meghallgatás során a bírók szeretnék megismerni a gyermekeket, hogyan vélekednek, gondolkodnak, milyen elképzeléseik vannak. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a gyermekek sokkal hamarabb feloldódnak, ha megfelelő légkört biztosítanak számukra. Annak ellenére, hogy két gyermekbarát meghallgató szobával is rendelkezik a PKKB – egy a fiatalabb, egy pedig az idősebb gyermekek részére –, a gyermekek sokkal izgalmasabb helyszínek találják a tárgyalótermet, ezért szívesebben beszélgetnek ott a bírókkal.¹²⁸

¹²⁴ KOZÁK Henriette: A gyermekek bíróság által történő meghallgatásának gyakorlata, *Családi Jog*, 2011/1., 24.

¹²⁵ VISONTAI-SZABÓ i.m. 520. bit.ly/43LYibf

¹²⁶ SZEIBERT Orsolya: A gyermek meghallgatása és a jogellenes gyermekelvitel, *Családi Jog*, 2009. 4. szám, 31.

¹²⁷ VISONTAI-SZABÓ i.m. 520. bit.ly/43LYibf

¹²⁸ Fővárosi Törvényszék Sajtóosztály: Sajtóközlemény Budapest, 2022. október 19., szerda.

A gyermekeknek joguk van ahhoz, hogy az őket érintő kérdésekben kifejthessék a véleményüket.
bit.ly/3TNApfR

A bírók képzettségének ismertetése körében bemutatásra került Orbánné Dr. Szél Napsugár Ágnes kutatásának egy része. Míg a kérdőív első három kérdése a bírói képzésekre összpontosított, addig az azt követő kérdések már a gyermek meghallgatásának gyakorlati elemeit célozták meg. A negyedik kérdésben az került feltérképezésre, hogy a bírók maguk mit preferálnak jobban, a személyes közvetlen meghallgatást, vagy a pszichológus szakértő igénybevételével történő meghallgatást. Az eredményekből az volt kiolvasható, hogy egyik bíró sem kizárólagosan a személyes közvetlen meghallgatást választotta, hanem – amennyiben van rá mód – inkább mindkét meghallgatási móddal élnének. Úgy tűnt a bírók mellett, hogy pszichológus szakértő közreműködését is igénybe vennék, maguk is érdekesnek, eredményesnek tartják a gyermekek közvetlen meghallgatását mert így több információhoz tudnak jutni a gyermek érzelmi- és lelkiállapotáról, személyiségéről továbbá láthatják saját szemükkel, milyen metakommunikációs jeleket használnak a gyermekek. Közvetlen meghallgatás esetén saját maguk győződhetnek meg a gyermek fizikai állapotáról, ápoltságáról. A gyermek közvetlen meghallgatása az igazságszolgáltatás egyik alapelvének, a közvetlenség elvének érvényesülését is szolgálja. A szakértői meghallgatás előnye lehet, hogy az ügy eldöntése szempontjából olyan jelentős tényre tud rávilágítani a gyermek pszichéje kapcsán, amire a bírónak nem lenne eszköze. Itt viszont megjegyezném, mindig az adott eljárás sajátosságaiból és az adott gyermek tulajdonságaiból tevődik össze, hogy a gyermeket ki hallgassa meg.¹²⁹

Az ötödik kérdés azt vizsgálta, hogy a bírók mi alapján döntenek el, hogy közvetlenül vagy szakértő útján hallgatják meg a gyermeket. Az életkor ebben az esetben sem lehet mellékes. Itt például érdemes kitérni arra, hogy a hazai gyakorlatban nem elterjedt a csecsemők nyilatkoztatása ellentétben a német bírói gyakorlattal, ahol nem ritka a hároméves gyermek meghallgatása sem, de a legalacsonyabb életkorú gyermekek átlagéletkora 4,1 év.¹³⁰ A résztvevők többsége az ügy egyedi körülményei és a gyermek életkora alapján dönt afelől, hogy a gyermeket közvetlenül vagy pszichológus szakértő útján hallgassa meg. A hatodik kérdés arra terjedt ki, hogy a bírók hány éves kortól hallgatnák meg a gyermeket. A választási lehetőségek között szerepelt a negyedik, hatodik, illetve a tizenkettedik életév, továbbá, mint utolsó lehetőség választható volt, hogy egyik válasszal sem értenek egyet, mert egyedileg kell

¹²⁹ ORBÁNNÉ DR. SZÉL i.m. 139-140. bit.ly/3IPWYdu

¹³⁰ KOZÁK Henriett: Mumus vagy csodaszer? - A gyermek közvetlen meghallgatásának tendenciái egy német felmérés tükrében, *Családi Jog*, 2015/4., 11.

mérlegelni a körülményeket, amik között az életkor csak az egyik tényező. A döntő többség ezt az utolsó lehetőséget választotta.¹³¹

Összeségében elmondhatjuk, hogy minden gyermeknek biztosítani kell a lehetőséget, hogy véleményét elmondhassa, majd a bíróság a gyermek nyilatkozatát a meghallgatását követően az ítélőképességére tekintettel fogja megfelelő súllyal figyelembe venni. A gyermek véleményének figyelembevétele nem azt jelenti, hogy a bíróság a gyermek nyilatkozata szerint fog dönteni, hanem hogy a döntés során azt is mérlegelte, az is hozzájárult a döntés meghozatalához. A gyermek nyilatkozatát a per összes adatával összevetve, az ügy sajátosságaira tekintettel kell értékelnie a bíróságnak és az ítélőképesség körében arról is meg kell győződnie a bírónak, hogy a gyermek képes-e befolyásmentesen véleményt nyilvánítani.¹³² A gyermek nyilatkozatát csak abban az esetben lehet mellőzni, ha nincsen ítélőképessége birtokában, azaz, amennyiben a gyermek képes átgondolt, megfontolt és kellően indokolt véleményt alkotni azt a bírónak értékelnie kell.¹³³ Általánosságban elmondható, hogy a gyermek közvetlen meghallgatása révén lehet az ítélőképessége kérdésében dönteni,¹³⁴ aminek a során az életkor játssza az egyik központi szerepet.

6. KONKLÚZIÓ

Összeségében érezhető, hogy az új szabályozás egyelőre több konfliktushelyzetet generál minthogy képes legyen érvényesíteni elsődleges célját, mely nem más, mint a gyermek érdekeinek a középpontba helyezése és véleménynyilvánítási jogának kiterjesztése az őt érintő eljárások során. Láthatjuk, hogy a különböző fogalmak ugyan sok esetben ellentmondanak egymásnak, de valamennyi igyekszik olyan kritériumokat felállítani a gyermekek képességét, tulajdonságait tekintve, melyek a jogalkalmazók segítségére lehetnek. Meglehetősen problematikus a gyakorlatban feloldani a fogalmi ellentmondásokból adódó nehézségeket úgy, hogy közben a jogalkalmazónak kötelezettsége eleget tenni az uniós rendeletekben foglaltaknak. Félrevezethető lehet, hogy a Ptk. 4:171. § (4) bekezdése azt mondja, hogy az ítélőképessége birtokában lévő gyermeket kell értesíteni arról, hogy véleményét kifejezheti, mivel a gyakorlatban a bíróság valamennyi gyermeket értesít nyilatkozattételi lehetőségéről.

¹³¹ ORBÁNNÉ DR. SZÉL i.m. 143-146. bit.ly/3IPWYdu

¹³² VÖLCSEY Balázs, Kompakt kommentár a bírósági polgári nemperes eljárásokban alkalmazandó szabályokról, valamint egyes bírósági nemperes eljárásokról szóló 2017. évi CXVIII. törvényhez.

¹³³ BH2019. 298. [31] bekezdés.

¹³⁴ VÖLCSEY Balázs, Kompakt kommentár a bírósági polgári nemperes eljárásokban alkalmazandó szabályokról, valamint egyes bírósági nemperes eljárásokról szóló 2017. évi CXVIII. törvényhez.

Annak, hogy a bíróság ezt a megoldást választotta annak számos oka van, többek között ezzel elkerülhető, a szülői felügyelet gyakorlása körében hozott határozatok elismerésének, végrehajtásának megtagadása, így az uniós rendeletben foglaltaknak eleget tudnak tenni a bírók. Továbbá az, hogy a gyermek ítélőképese-e az minden esetben a gyermek meghallgatásából fog kiderülni különböző tényezők, szempontok figyelembevétele alapján. Így előzetesen az értesítő levél megküldése előtt nem tudható, hogy a gyermek ítélőképessége birtokában van-e vagy sem, továbbá annak előzetes vizsgálata már csak azért sem lenne célszerű mert az amúgy is hosszadalmas eljárásokat még hosszadalmasabbá tenné, másrészt pedig ezáltal olyan gyermekeket is bevonnának az eljárásba, akik lehet, egyáltalán nem szeretnék annak részesei lenni, nem szeretnék véleményüket elmondani, ez pedig csorbítaná mind az eljárásban való részvételhez mind a véleménynyilvánításhoz fűződő jogukat. Ami pedig az életkor szerepét illeti, látható, hogy a gyermekek érdekeit szem előtt tartva nem szabad szigorúan életkorhoz kötni a meghallgatást, véleményük figyelembevételét. Ugyanakkor a nagyon fiatal gyermekek esetében, akik verbálisan még szinte egyáltalán nem képesek kifejezni magukat, érdemes lenne meghúzni egy határt, hogy ne kelljen feleslegesen – még csak az értesítő levél tekintetében sem – olyan kérdéskör részesévé válniuk, amelyről megalapozottan feltehető, hogy nem rendelkeznek az átlátásához szükséges képességekkel. Ebben persze a gyakorlat képes megoldásokat generálni. Az egyik lehetséges megoldás például, hogy az értesítő levelet a szülő fogja átadni a gyermeknek, és neki kell vele a benne foglaltakat megtárgyalnia. Ennek során a szülő akár úgy is dönthet, hogy ezt nem teszi meg. Továbbá a kutatás alapján láthatjuk, hogy a bíró az értesítést az esetek többségében azt követően küldi meg (vagy akár adja át a helyszínen a feleknek a perfelvétel lezárását követően), hogy megfelelő információk birtokába jutott a gyermek kora, érettsége, tulajdonságai, szocializáltsága tekintetében és így elkerülhető, hogy a levél megértésére bármely okból kifolyólag képtelen gyermek olyan helyzetbe kerüljön, amivel nem képes megbirkózni. A jogalkotónak mindig nehéz dolga van, volt és lesz a tekintetben, hogy megfelelően és időben tudjon reflektálni a változó világ képezte helyzetekre, így bizonyos rendelkezéseket a jogalkalmazónak kell megfelelő tartalommal megtöltenie, hogy a szabályozás célja valóban betölthesse szerepét, ami szintén nem könnyű feladat.

Az értesítő levelek bevezetésének a célja a gyermekbarát igazságszolgáltatás előmozdítása lenne, de úgy vélem a jelenlegi gyakorlat nem képes betölteni elsődleges célját, tekintettel arra, hogy a jogalkalmazás nem koherens, láthatóan nem rendelkezik stabil fogalmi háttérrel. Egy szemléletváltásra lenne szükség, amely során érdemes lenne elgondolkodni azon, hogy nem indokolt-e az ítélőképesség fogalmának áttörése, annak rugalmasabbá tétele. Továbbá, arra valóban szükség volt, hogy Magyarország kiterjessze a gyermekek

véleménynyilvánítási jogát, de egyrésztől nem mindegy ezt milyen mértékben teszi, másrésztől pedig a gyermek meghallgatása nem azt jelenti, hogy a gyermek véleménye, nyilatkozata alapján kell a bíróságnak a döntést meghoznia, hanem azt, hogy a véleményét megfelelően figyelembe kell venni. Remélhetőleg a jövőben ez a rendelkezés képes lesz betölteni a kívánt céljait, továbbá a sok nehézség ellenére nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a gyermek aktív részvétele az eljárásban, illetve a meghallgatása jelentős mértékben hozzájárul az eljárás eredményéhez.

FORRÁSJEGYZÉK

JOGSZABÁLYJEGYZÉK

1. 2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról (Pp.)
2. A gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról szóló 149/1997. (IX. 10.) Kormány rendelet (Gyer.)
3. A Gyermek Jogairól Szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény
4. A Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről szóló 1991. évi LXIV. törvény.
5. A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény (Gyvtv.)
6. A házasságról, a családról, a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény. (Csjt.)
7. A Tanács (Eu) 2019/1111 Rendelete a házassági és szülői felelősségi ügyekben a joghatóságról, a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint a gyermekek jogellenes külföldre viteléről - A Brüsszel IIb Rendelet
8. Az Európai Unió Alapjogi Chartája
9. Magyarország Alaptörvénye
10. Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. Törvény (Ptk.)
11. UN Declaration On The Rights Of The Child 20. November 1959. - Gyermekjogi nyilatkozat

BÍRÓSÁGI HATÁROZATOK JEGYZÉKE

1. 3440/2022. (X. 28.) AB határozat Alkotmányjogi panasz elutasításáról
2. BH 2019.11.298 A szülői felügyelet megváltoztatása iránti perben a bíróságnak a kiskorú gyermek kinyilvánított akaratát értékelnie kell. Ez kizárólag akkor mellőzhető, ha a nyilatkozat megtételekor nincs ítélőképessége birtokában. A gyermek ítélőképességének meglétét a bíróságnak minden esetben egyedileg kell vizsgálnia, ennek során az életkor nem döntő tényező

IRODALOMJEGYZÉK

1. A Bizottság Közleménye Az Európai Parlamentnek, A Tanácsnak, Az Európai Gazdasági És Szociális Bizottságnak És A Régiók Bizottságának: *Az Eu Gyermekjogi Ütemterve*, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0060:FIN:hu:PDF>
2. A Hintalovon Alapítvány az Európa Tanács hivatalos partnere lett, 2021.11.15. <https://hintalovon.hu/2021/11/15/a-hintalovon-alapitvany-az-europa-tanacs-hivatalos-partnere-lett/>
3. A Pesti Központi Kerületi Bíróságon (továbbiakban: PKKB) végzett kutatásom, *Kutatási kérdések – válaszok*, 2024.02.23. 1.).
4. ÁDÁMKÓ Viktória: Az ítélőképessége birtokában levő gyermek véleményének meghallgatása - különös tekintettel a gyermekelhelyezésre [1] *Családi Jog*, 2015/3.,
5. Alapvető Jogok Biztosának Hivatala: *Kevés A Szakértő - Az Ombudsman Egyes Eljárások Elhúzódasának Hátteréről* <https://www.ajbh.hu/-/keves-a-szakerto-az-ombudsman-egy-es-eljarasok-elhuzodasanak-hattererol>
6. Az Európai Unió Tanácsa: *Javaslat – A Tanács rendelete a házassági ügyekben és a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint a gyermekek jogellenes külföldre viteléről (átdolgozás) – Általános megközelítés*, Brüsszel, 2018. november 30. <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-14784-2018-INIT/hu/pdf>
7. Benedetta UBERTAZZI: The Child's right to be heard in the Brussels system. *European Papers*, Vol. 2, (2017) No 1.
8. BOROS Zsuzsa: A gyermek jogai és legfőbb érdeke - az Európa Tanács szakszervezete vizsgálatainak tükrében, *Családi Jog* 2022/1.
9. Committee of experts on the rights and the best interests of the child in parental separation and in care proceedings (CJ/ENF-ISE) <https://www.coe.int/en/web/children/cj/enf-ise>
10. CRC/C/GC/12: Committee on the Rights of the Child, General Comment No. 12 - The right of the child to be heard, 20 July 2009.
11. CRC/C/GC/14: Committee on the Rights of the Child: General comment No. 14 (2013) *on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration*. (átfogó kommentár)
12. CRC/C/HUN/CO/6: Committee on the Rights of the Child, Concluding observations on the sixth periodic report of Hungary, 3 March, 2020.
13. Európai Bizottság: A bizottság jelentése a tanácsnak, az európai parlamentnek és az európai gazdasági és szociális bizottságnak, *a házassági ügyekben és a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és*

- végrehajtásáról, illetve az 1347/2000/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről szóló, 2003. november 27-i 2201/2003/EK tanácsi rendelet alkalmazásáról, Brüsszel, 2014.4.15.
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014DC0225&from=EN>
14. European Union Agency For Fundamental Rights: *Child-friendly justice – perspectives and experiences of professionals*, Summary http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2015-child-friendly-justice-professionals-summary_en_0.pdf
 15. European Union Agency For Fundamental Rights: *Child-friendly justice – perspectives and experiences of children and professionals*, Summary http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2017-child-friendly_justice-summary_en.pdf
 16. FÁBIÁN Ferenc – SZÜRÖSNÉ TAKÁCS Andrea (szerk.): *Előadásvázlatok a családjog köréből*. Budapest, Patrocinium, 2016.
 17. FILÓ Erika – KATONÁNÉ PEHR Erika (szerk.): *Gyermei jogok, szülői felelősség és gyermekvédelem*. 2. aktualizált kiadás. Budapest, ORAC, 2022.
 18. Fővárosi Törvényszék Sajtóosztály: Sajtóközlemény Budapest, 2022. október 19., szerda *A gyermekeknek joguk van ahhoz, hogy az őket érintő kérdésekben kifejthessék a véleményüket.* https://fovarositorvenyszek.birosag.hu/sites/default/files/field_attachment/221019_sajtotajekoztato.pdf
 19. Gerison LANSDOWN: *The evolving capacities of the Child*, UNICEF 2005.
 20. GOMBOS Katalin – SIMON Károly László: *Hatóságok közötti határon átnyúló együttműködés polgári ügyekben*, Budapest, Dialóg Campus, 2020.
 21. Infostart / Inforádió - Varga Mónika: *Ovisok a bíróságon: nem kötelező, és tabuk is vannak – a bírói oldal reakciója*, *A Pesti Központi Kerületi Bíróság családjogi csoportjának vezetője, Várai-Jeges Adriennel készített interjú alapján*, 2022. október 17. <https://infostart.hu/belfold/2022/10/17/ovisok-a-birosagon-nem-kotelezo-es-tabuk-is-vannak-a-biroi-oldal-reakcioja>
 22. KOZÁK Henriett: *Mumus vagy csodaszer? - A gyermek közvetlen meghallgatásának tendenciái egy német felmérés tükrében*, *Családi Jog* 2015/4.
 23. KOZÁK Henriette: *A gyermekek bíróság által történő meghallgatásának gyakorlata*, *Családi Jog*, 2011/1.
 24. KURUCZ Mária: *A Brüsszel IIa Rendelet átdolgozásának fő irányai*, *Iustum Aequum Salutare* XIX. 2023.3.

25. Magyar Igazságügyi Szakértői Kamara: *Módszertani levél az igazságügyi klinikai és mentálhigiéniai felnőtt- és gyermek szakpszichológia egyes szakértői vizsgálatairól*
https://miszk.hu/files/modszertani_levelek/MISZK_Modszertani_level_5_2020.pdf
26. MOLNÁR Sarolta: Brüsszel IIb Rendelet: A Gyermekek Érdeke Elsődlegességének Érvényesülése – Különös Figyelemmel A Meghallgatásra, *Iustum Aequum Salutare*, XIX. 2023/3.
27. Nuala MOLE and Blandine MALLEVAEY: *Feasibility study on a legal instrument on the protection of the best interests of the child in situations of parental separation*. Council of Europe, July 2021.
28. ORBÁNNÉ DR. SZÉL Napsugár Ágnes: *A gyermekközpontú igazságszolgáltatás az európai és a magyar szabályozás tükrében PhD értekezés*, 2023.
https://ajk.kre.hu/images/doc2023/di/Szel_Napsugar_ertekezes.pdf
29. Szeibert Orsolya, In: Gárdos Péter, Vékás Lajos (szerk.): *Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez*, a Ptk. 4:171. §-ához.
30. SZEIBERT Orsolya: A gyermek meghallgatása és a jogellenes gyermekelvitel, *Családi Jog*, 2009. 4. szám
31. SZEIBERT Orsolya: A gyermek meghallgatása/véleménye, a gyermektartás, az élettárs szülők helyzete és az ötéves Ptk. - vitatható gyakorlatok, *Családi Jog*, 2019/3.
32. SZEIBERT Orsolya: Joghatósági rendelkezések és a gyermek legfőbb érdeke a Brüsszel IIa és Brüsszel IIb rendeletben – a Gyermekjogi Egyezmény követelményeinek tükrében, *Iustum Aequum Salutare* XIX. 2023.3.
33. UNICEF, Egyesült Nemzetek Gyermekalapja: *Kézikönyv a gyermekjogi egyezmény alkalmazásához*. 2007.
34. VISONTAI-SZABÓ Katalin: *A gyermek meghallgatása a bírósági eljárásban*, 520-521.
http://acta.bibl.u-szeged.hu/69152/1/polay_068_515-526.pdf
35. VÖLCSEY Balázs, Kompakt kommentár a bírósági polgári nemperes eljárásokban alkalmazandó szabályokról, valamint egyes bírósági nemperes eljárásokról szóló 2017. évi CXVIII. törvényhez.
36. WOPERA Zsuzsa: A gyermek véleményének megismerése és értesítésének aktuális kérdései a családjogi perekben, *Jogászvilág*, 2022. november 10. <https://jogaszvilag.hu/szakma/a-gyermek-velemenyenek-megismerese-es-ertesitesenek-aktualis-kerdesei-a-csaladjogi-perekben/>